

sim quoque excusus Germanice, Hamburgi 1579, 4. Epistola hujus Hugonis ad Aimericum Antiochenum patriarcham, qua illi librum De processione Spiritus sancti mittit, exstat in Edmundi Martene tomo I Anecdotorum, pag. 479, cum epistola Aimerici, pag. 480, qua gratias agit Hugoni, et utraque lingua Græca et Latina missum ad se librum celebrat. Cæterum Hugonis librum a Græcis in Græcam linguam nec ineleganter translatum notat Allatius De consensu utriusque Ecclesiæ, pag. 654. Alia ejus leguntur in Anonymi tractatu adversus Græcos, quem Latine edidit Stevarius, et qui ex plurium scriptis videtur concinnatus esse: recusus deinde in nova editione Canisii Basnagiana, tomo IV, pag. 29 seq., et in Bibliotheca Patrum Lugdunensi, tomo XXVII, pag. 590. Vide, si placet, Bibliothecam Græcam, tomo X, p. 443 et 425. Præter hæc Trithemius c. 398 testatur ab Hugone hoc scriptum esse *librum de immortalitate Deo*.

HUGONIS ETERIANI

LIBER

DE ANIMA CORPORE JAM EXUTA

SIVE

DE REGRESSU ANIMARUM AB INFERIS.

AD CLERUM PISANUM.

(Ex Bibliotheca Patrum Lugdunensi, t. XXII, p. 1176.)

CLERI PISANI EPISTOLA AD HUGONEM.

Clarissimo, prudentissimo Hugoni tam Græca quam Latina lingua elimata instructo, universus clerus Pisanus, salutem et optatæ felicitatis partum.

Prudentiæ tuæ ac miræ scientiæ fama, veluti solis jubar, universum prope orbem terrarum in dies magis magisque spargitur: quod nobis procul dubio tam acceptum esse credito, quam cum maxime. Quis enim hujusmodi profectu, et gratia, corporis totius et animæ jucunditate non impinguesceret? Egregii horti præstans fructus, adeo sua suaviolentia omnium nares, sensusque officit, ut nullus animus ad eam non aspiret. Tu hujus gentis columen es. Quare ex æquitate, tuæ provideas civitati, in cujus honestis muniis haud postremas tenebis. Sed cum et hactenus id non segniter feceris, laudandum admodum nobis es, et gratiarum justa relatione dilatandum. Porro, commune votum nostrum est, ut quædam pro tuo ingenio multijuga eruditione conscribas, ex quibus judicium tuum de justis, quæ pro Christianorum defunctorum vita et animis absolvuntur, appareat. Ea non minori studio amplexaremur, quam si beati Augustini essent. Sunt enim apud nos, qui seu desperantes dicant mortuis fidelibus neque orationes neque denique sacrificia conferre. Atque iidem cum et in hæsitationem de resurrectione provolvantur, spes et desiderium est, te eam non præteriturum in iis quæ concinnabis.

Vale, totus optime.

RESCRIPTUM HUGONIS.

Reverendo urbis Pisæ clero, Hugo Eterianus, animo rectitudinis abundare, illumque semper complecti animo, qui est.

Uberibus glebis semina constanti fide committuntur. Quippe cum exorta fuerint, aquilonis frigiditate, vehementiam Euri, ac intemperantiam Austri rectius perferunt. Felicem ingenio, et eloquentes suspicantes, me rogastis tanquam peritum cantandi, ut *μελιχοῖς* a passibus aliquem efficacissimum concentum eflicerem, quo hircosa et mordax pituita naribus et obtorto gutturi tonsillæ illorum exciderent, qui de resurrectione dubitant. Necnon beata oratione depravati mores eorum dirigerent, qui hostiam salutarem, et cæteras oblationes defunctis conferre incipient. Proclivius sane est mandare hujusmodi quam negotium exsequi, eo quod præsentem animum, elimatas assertiones, clausularum distinctiones apertas, et crebris lucubrationibus omnimodam exigat diligentiam. Suscipite igitur quod duce Deo elaboravi, et præclarissimum consulite Albertum et illustros ejus collegas, quoniam hoc vestro prudenti judicio transmissi nempe, ceu spero, jucunditatem præstabit auribus, ori erit melliferum, infirmos vitio animi reformabit, et Satanæ retibus præpeditis, si legere, si audire atque intelligere dignabuntur, cælum aperiet.

Valete in eo, sine cujus auspiciis nihil usquam validum fuerit.

CAPUT PRIMUM.

Fortis est ut mors dilectio (Cant. viii): et defecit benevolentia meraciter custoditum pignus. Etenim amica vestri petitione minime abdicanda, et exhortatione atque adjutorio dilecti fratris mei Leonis, imperialis aulae interpretis egregii, dum ea

A quærito, quibus existo prorsus inferior, corpus ab anima pene sejunctum est separatum. In multis nimirum, ad apum similitudinem tam Græcorum quam Latinorum codicibus quæsi, et inveni flavum mellis confectum, qui per ora vestra distillari debeat. Adhuc incertus agor, præstolans ut judi-

cium vestri examinis me certificet, et quæ mihi legenda examinet, et examinando (si meruerint) approbet et confirmet. Quod quidem haud ambigo futurum esse, cum non mea, sed modo sensus, modo voces sint sanctorum, scilicet Gregorii, Joannis Chrysostomi, Ambrosii, Gregor. Nysseni, Hieronymi, Basilii, Augustini, Joannis Damasceni, Hippolyti martyris, Nili martyris, Anastasii, Cyrilli, et aliorum quos sua nomina indicabunt, ut audituri estis jam nunc. Ponite igitur, quæso, in cordibus vestris, quid prædicta Deo amabilis societas de humana sentiat anima, quid de poenitentia et confessione, quid de morte, quid de resurrectione atque judicio, pronuntiet; similiter autem quam constanter asserat, quod ea quæ pie defunctis sunt fidelibus (magis autem salutaris hostiæ immolatio) efficacissimam eisdem medelam præsentent, pervigili mente animadvertite. Plena forsitan hæc conscriptio formidinis et horrores aliquibus videbitur: verum præstantibus fidem, exuberantissimam (licet cursim singula delibet) instillabit consolationem. Postremo suapte natura indigens modulaminis, auditu digna, intellectum assequenda, et in sedibus memorizæ tenacius servanda est.

CAPUT II.

Initium loquendi a nota domesticæ valetudinis, et naturæ communis fragilitate sumo, eo quod nihil in hominibus statum habet perseverantem (*I Par. xxix*). Siquidem umbræ vespertinæ arentique feno humana viâ et gloria comparatur (*Isa. xl*). Sed quid umbra tenuius? quid feno languidius? His certe nostra infirmiora sunt inedia, languores, æqualitates, et quæ repente nobis pericula superveniunt, terra marique, morsque ex insidiis emergit intempestiva. Quid enim facilius quam hominem mori? Tumescit homo miser, et quia nondum moritur, belluino impetu efferatur. Ideo Propheta dicit: *Verumtamen in imagine pertransit homo, thesaurizat et ignorat cui congregabit ea (Psal. xxxviii)*. Vanitas omnis homo vivens (*Eccle. per totum*), quia respectu illius beatitudinis ista vita vanitas est. Ac divites vapori comparantur dissoluto: frustra ædificant et in vanum accumulunt divitias, cum nihil a picta imagine differant (*Jac. iv*). Deficiunt certe ad imaginis similitudinem vetustate temporis, et tamen nihilominus contendunt, decertant, rixantur, laboribus, sudoribus, afflictionibus, ut divitias acquirant, ignari quis post eos futurus sit hæres. Vana est ista conturbatio, quia in desideriis vanis, in victu et vestitu conturbantur. Non vacat certe quod ex omnibus vitis avaritiam Propheta elegit, quia *radix omnium malorum, et fomes omnium vitiorum est cupiditas (I Tim. vi)*. Audi Salomonem: *Vanitas, inquit, vanitatum et omnia vanitas, et afflictio spiritus (Eccle. i, xi)*. Quid enim vanius hominæ cum terra remaneat, quæ hominum causa facta est, et ipse homo terræ dominus in pulverem repente dissolvatur? (*Genes. iii*). Vivens homo est vanitas, mortuus vero vanitas vanitatum: et tamen

PATROL. CCII.

A cælum et terra, et omnia quæ in eis sunt, bona sunt, quia vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (*Gen. i*); sed ad Dominum comparata reputantur pro nihilo. Veluti lucernæ lumen ardente rota solis, quando ab Oceano erumpit festina. Invisibilia enim respectu Dei vanitas dicuntur, visibilia vero vanitas vanitatum. Conturbatur miser homo ad capiendum aptissima venatio: statua non manufacta, idolum animatum, obumbratio quotidiana, famulus per fuga, animal passibile ac dissolubile, mutabile ac volubile, modo ad melius, modo ad pejus. Qua de re creaturam Creatori suo a principio præposuit. Scriptum est enim, quia cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (*Psal. xlviii*). B Multis quidem malis subjiciuntur nostra usque hodie, quia fovemus antiquam contumeliam et inestimabilem gloriæ decorem pro nihilo computamus. Certe rationalis imago repetenda erat et prima similitudo, sed, proh dolor! dum in his visibilibus detinemur, ab intelligibilibus porro exsulamus. In honoramus imaginem nostram, quæ est ad similitudinem Dei, et imaginem terreni portantes, et secundum carnem viventes: cœlestis autem imaginem qui portat virtutes amplectitur (*I Cor. xv*). Homo certe ad imaginem Dei factus est (*Genes. i*), quia innominabilis et incognita, intelligibilis et immortalis animæ substantia, ad imaginem et typicam similitudinem innominabilis, incogniti et immortalis Dei existit. C Nam neque rationalis animæ substantiam quisquam hominum novit a mundi origine, quæ cum unica sit, constitutiva et gubernatrix est quadrifidæ naturæ corporis, et hoc ad imaginem Dei, qui gubernat hanc universam quadrifidam, et quadriterminam creaturam, et illam similiter quæ sursum est. Et quemadmodum Dei locum nescimus, et ubi habitat, sed tantum crede quoniam ubique est, sic et animæ locum ignoramus, sed tantum scimus quia in toto corpore est, et operatur. Amplius autem et in hoc ad Dei similitudinem animalis existit. Nam sicut Deus non est aliquid eorum quæ sunt, sed ab omnibus diversus, ita rationalis anima diversa est ab omni creatura. Ad hæc autem quod mirabilius est, et in hoc alio ad similitudinem Dei existit, quia neque substantiæ Dei rationem humana mens valet comprehendere, neque animæ hominis essentiam valet invenire, unde et quomodo adesse provenerit. Quapropter qui hanc comprehendere arbitrati sunt, a cæca caliginis voragine absorpti, a veritate recesserunt. Si quidem alii cœlitus missam corporibus infundi affirmaverunt, alii ex traduce, alii ex coitu masculino et feminino gigni: veluti ex ferro et lapide ad invicem concussis favilla excutitur. Et alii quidem angelis consubstantialem autemaverunt, quorum licet multiplex fuerit error, una veritas, quam omiserunt, satis eos confundit. Verum sicut superius comprehenditur, ad imaginem Dei facta est, quod ex hoc maxime patet, omnia neque visibilia

neque comprehensibilis spiritus vel figura, qualitate vel subsistentia seu pulchritudine, est tamen pulchritudinis et decoris inæstimabilis. Qua de re quamdam æmulationem videntur habere cœlestes spiritus, præcellentissimam pulchritudinem illius inuentus in eo maxime, quod hæc sola inter alias creaturas ad Dei similitudinem esse facta legatur (*Gen. 1*), et est. Omnis quippe incomprehensibilitas, difficultas, incertitudo, nihil aliud indicat, nisi quod vere ad imaginem Dei condita est. Ideo quia omnia quæ penes ipsam sunt ignorantes, ex solis, quas exercet in corpore, actionibus illius essentiam atque præsentiam percipimus, sic utique Dei essentia ex his tantum percipitur quæ in suis creaturis agit et operatur. Denique discors gentilium philosophorum turba, tripartitam esse asserit animam rationalem, siquidem hujus animi, hoc quidem concupiscibile, aliud autem rationale, irascibile vero aliud. Inquiunt enim quod per concupiscentiam ad Dei amorem excitatur, per rationem vero scientiam et sapientiam ab ipso Deo accipit, per iram spirituales nequitijs repellit et abdicat. In qua quidem trifaria divisione imago Dei rursus describi potest. Omnes enim tres partes universitatis, cœlestia dico, terrestria et quæ inferiorum (*Philipp. 11*) sunt, tribus modis dispensat et gubernat, conditricem videlicet potentia, sapiente providentia, et expultrice vitiorum clementia (*Sap. xiv*). Omne enim quod facit, secundum aliquem horum trium modorum perficit, aut condendo, aut præsciendo, aut castigando. Concupiscibilitas igitur animæ quodammodo conditioni Dei assimilatur, siquidem concupiscentia producit concupiscentem ad actum, rationalitas autem Dei præscientiam imitatur, sed irascibilitas ad Spiritum sanctum pertinere videtur, juxta illud: *In spiritu Dei ejecit dæmonia (Matth. 11)*; et illud: *Cum venerit Paracletus, arguet mundum de peccato, etc. (Joan. xvi)*. Et ex concupiscibilitate rationalitas emanat et irascibilitas. Nam antequam loquatur puer, ubera concupiscit, et somnum appetit: similiter autem ratio irascibilitatem præcedit. Etenim antequam discernat, nequaquam irascitur virtus, sunt tamen tria simul appetentia. Quemcumque igitur scire delectat quomodo ad imaginem Creatoris sui formatus sit, hæc investigato, hæc scrutato, hæc cogitato: sui ipsius naturæ constitutionem perquirat, omnia quæ sunt animæ rationalis, minutatim et subtiliter perdiscat quæ sint hujus partes, et quæ sint partes partium; qui modi, quæ accessiones, quæ discretionem, et quid animæ sit uniforme, quid informe: et quomodo cum una sit, in tribus consideratur.

Verum nullo modo putanda est anima personis insigniri, cum de nulla suarum partium possit appellari. Una quidem est in substantia, sed non est una in speculatione suarum partium, habet enim concupiscentiam, rationem et iram. Si concupiscentiam boni ab anima separet, desinit esse anima; si rationem sejungas, irrationalem ipsam constituis; si mentem amoveas, erit utique mortua, et non vivi-

fica. Apparet igitur quod in anima tria quædam sunt secundum rationem, unum autem secundum naturam, et secundum substantiam, et sunt incomprehensibilia hæc, et indivisibilia: semper enim una est anima.

Si hæc velis attendere nunquam præcipitaberis in ambiguitatem Trinitatis, sed naturæ rationibus quod supra naturam est investigabis, neque dices: Si Deus est Trinitas, non est unitas, et si est unus, non est trinus; ideo enim fecit animam tuam ad similitudinem trinitatis suæ, ut in harum inquisitionum vertiginem non labereris. Invisibilis enim est anima et invisibiliter manet in corpore, et invisibiliter egreditur a corpore. Nisi corpori adesset anima, neque intus corpus vivificaret, neque foris pungentem sentiret. Sed quoniam de anima multa inter veteres existit dubitatio, circumscriptis opinionibus, congruum visum est quid super hac re sanctorum chorus ediderit manifestum facere audire cupientibus. Omnium igitur eorum quæ existunt aut sensu cognoscuntur, aut intellectu concipiuntur. At verò quæ supponuntur sensibus, per eosdem ipsos affatum manifestantur. Nimirum contractu ipso, absque intercapedine, fantasiam nobis rei subjectæ ipsi efficiunt. Sed quæ intellectu deprehenduntur, non per se, sed tenuis affectibus percipiuntur. Anima ergo cum per se incognita sit, suis tantum affectibus in corpore dignoscitur et demonstratur, quod qualiter fiat attentus auditor animadvertat. Corpus nostrum cum movetur, aut interiorius moveri necesse est, aut exteriorius. Sed exteriorius nostrum corpus non suscipit motum, nisi forte in pactionibus, seu distractionibus, ad similitudinem corporum inanimatorum. Qua de re intus solummodo motum accipiens, movetur quidem, sed non solum naturaliter. Etenim si secundum naturam nostrum corpus tantum moveretur (veluti ignis qui nunquam a motu desistit, quandiu extra propriam regionem permanserit), aut tantum sursum, aut tantum deorsum moveretur. Cum itaque sursum et deorsum, ante et retro, dextrorsum et sinistrorsum moveatur ab anima præstante vitam, eo pene modo quo ab artifice instrumenta, prorsus moveri non restat ambiguum: propter quod animam esse in corpore liquido patet. Quæ quidem cum ab ipso separatur, manet corpus inefficax, ut ipse tibi visus demonstrat. Nec certe secus quam instrumenta cujuslibet fabri, si ab eo qui minat dimissa fuerint. Et quoniam hujusmodi anima una et eadem manens, nunc quidem justa, modo autem injusta: nunc quidem studiosa, modo autem vitiosa: hodie quidem fatua, cras vero sapiens: substantia esse indubitato evincitur. Nam proprium est substantiæ justitiæ ac injustitiæ, virtutis et malitiæ, atque aliorum contrariorum esse susceptibilem. Est igitur anima in corpore; quam si sensus vehementer pulsantes adipiscantur, tunc subjugata servit, et potestatem cum pontificio mittit, eademque amens efficitur: ægra quasi facta crebris passionibus. Quam-

obrem competenti motu minime utens, per diversa naturæ vitia præcipitatur, et e vestigio in ipsa bonitas et honestas caligant. Item et alio modo monstratur quod anima substantiæ veritatem non deserit. Animam esse aliquid eorum quæ sunt justitia et sapientia, et actiones ipsius manifestum faciunt, quæ cum per se nequeant existere, oportet ea subiectum haberè. At vero non est quidpiam eorum anima, quæ rationem substantiæ non suscipiunt. Non est enim quantitas. Nam omnia quibus ratio quantitatis convenit, parvarum sive magnarum rerum mensuræ possunt esse. Anima vero nullarum rerum mensura est, neque augetur, neque minuitur, sicut patens erit. Sed neque complexio est anima, justa quorundam medicorum assertionem, quia cum omne corpus ex elementis constitutum habeat complexionem, omne [debet] habere animationem; quo dato, altera species corporis interimitur, inanimatum scilicet. Sed neque qualitas est anima. Siquidem qualitates inseparabiles sunt, quia sine subiecto esse non possunt. Anima vero rationalis ubi deserit corpus, secum est ac existit per se. Cum itaque anima non sit quantitas, neque qualitas, de quibus magis videbatur, manifestum quod ipsa non est accidens, sed substantia. Sed utrum corporea substantia sit anima seu incorporea, breviter discutiendum est. Non desierunt philosophi qui animam esse corpus assererent. Nam stoici spiritum calidum et ferentem animam esse affirmabant. Critias vero sanguinem, Democritus ignem, et alii plures similia complasmabant, dicentes quia non per corpus tantum similes parentibus existimus, sed et per animam, veluti consuetudine, passionibus, quæ spectant ad naturam corporis. Quorum opiniones Amonius, Plotinus Mimmius, argumentis et rationibus improbant. Omne, inquit, animatum corpus convertibile ac dissipabile prorsus et in infinitum divisibile est. Omne autem tale corpus quantumcunque tenuè divisionem non effugiens, continente ac gubernante opus habet, ut status, quem accepit, huiusmodi non tabescat: ex quibus colligunt individuum esse atque incorporeum, quod animatum corpus continet. Rursus omne corpus compositum aut intrinsecus movetur, aut extrinsecus; sed quod intrinsecus movetur, animatum est; quod extrinsecus, inanimatum. Horum autem neutrum de anima potest prædicari. Nam neque animata est anima, neque inanimata. Item omne animatum corpus corporeo alimento indiget, sed anima nutrimenti non indiget corporei. Quare nullo modo anima suscipit rationem corporis animati. In quo manifeste ostenditur falsam illorum esse sententiam, qui ex traduce animam esse putaverunt, cum a generatione sit aliena. Omne utique quod per generationem adesse pervenit est corruptibile; anima vero humana incorruptibilis est, et immortalis, hoc non ex traduce. Porro animæ brutorum animalium, qui ex traduce per naturam fiunt, mortis interitum non effugiunt, et in suis speciebus pol-

lent similitudinibus. Nam lepores similiter timidi, lupi astuti, porci sordidi, genus simiarum passim habet ingenium æmulandi. In homine vero non sic multiformes utique sunt viæ humanorum actuum. Nimirum liberum quid, et sui juris est, quod rationale dicitur.

Qua de re non unum et idem singulorum hominum exstat ingenium, artificium, opus et effectus. Verum in aliorum animalium diversitatibus idem secundum uniuscuiusque naturam, motus et impetus, eadem astutia, et fatuitas. Sed rationalium actus non ex necessitate apud omnes idem. In brutorum quippe corporibus congruam animam indidit conditor, ut per dispositionem in suis actibus non amplius haberent quam ingenua eorum simplicitas exhiberet. Unumquodque sane brutum animal, impetu naturali movetur ad illum operis usum quem a principio sortitum est, et ad ea solum quibus corporis non contradicit effigies. Sed neque sine adiutorio conditor ille primus ea dereliquit, cum singula naturali quodam sensu non rationali prudentia insigniverit, quibusdam vero astutiam tribuerit, veluti artis imaginem, et umbram animæ rationalis, ut per hæc et præsentis insidias declinarent, et futuras præcognoscerent. Quoniam vero non per rationem hæc faciunt, manifestum ex eo quod in sua specie quodvis animal similiter hoc faciat, et nullam in faciendo nisi secundum magis et minus differentiam habeat: eodem quippe impetu species universa, parili varietate actuum insignita movetur, quod per animam fieri non est ambiguum. Ea enim est cujus præsentia consistunt quæ animantur, et cujus absentia deficiunt. Ad hæc autem dicentibus animam tres habere dimensiones, eo quod corpus quidem, quod tribus extenditur distantibus, totum occupet, respondendum puto animam nullo modo tres habere distantias, licet totum corpus vivifcet: sicut nec unitas qua homo dicitur unus. Quare anima corpus non est. Fallebantur quoque qui sanguinem seu aquam ipsam esse dicebant, cum plura inveniantur animalia quæ neque potu aluntur, neque sanguine irrigantur. Chrysippus autem ad probandum animam esse corpus hoc utebatur argumento: Mors est, inquit, animæ a corpore separatio. Nullum autem incorporeum a corpore separatur. Non enim corpori coaptatur incorporeum: anima coaptatur corpori et separatur a corpore. Quare non est anima incorporea substantia. Verumtamen anima non contingit corpus. Nam contingere proprie est extrema tantum habere simul. Corpus toti prorsus non potest non adiacere corpori. Nullum quippe corpus locum alterius invadit, nisi sibi occupanti cedat quod continetur. Quod si alicui anima corpori adiaceret, ipsum animal totum nequaquam animaret. Cum igitur animal totum sit animatum, neque adiacet anima corpori, neque corpus esse poterit.

Rursus inquit, nullum incorporeum compatitur corpori. Anima vero compatitur cæso corpori, atque

languenti : similiter autem et corpus animæ. Nam cum anima confunditur corpus rubet et patitur. Quare anima corpus est, quod ab omni veritate remotum. Etenim circa generationes et corruptiones, qualitates patiuntur, et cum corpore alterantur, quæ tamen corpus non sunt. Cum igitur anima non sit corpus sicut monstratum est, nec accidentium aliquid : manifestum quoniam incorporea substantia est, intelligibilis atque immortalis. Non enim omnimode subjaceret corruptioni. Vivit sane ipsa non propter corpus, imo ipsa vitam corpori præstat. Quasdam tamen virtutes habet, quas præter corpus exercere non valet, ut est appetitiva, nutritiva. Intelligibile vero exercet perpetuo. Vis scire quoniam anima hominis spiritus est rationalis et immortalis, audi quid dicat Moyses, ille Dei amicus : *Formavit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem (Gen. 11)*. Nullum tamen modo credendum est hujusmodi flatum aliquod fluentem spiritus factum ex ore Dei. Nam divinum incorporeum cum sit, simplex est sine omni compositione : sed ita esse animam a Deo, aut rem quam condidit et creavit. Nihil enim aliud est Deum sufflare, quam animam facere. Cui sententiæ accedit quod dicit Isaias : *Spiritus enim a me prodit, et flatum omnem ego feci, et propter peccatum, inquit, pusillum contristavi eum, et percussi eum (Isai. LIV)*. Quid ergo dicit flatum nisi animam, quæ propter peccatum percussa est et contristata? Sic est igitur anima ex Deo, ut non sit substantia Dei, et non sit corpus, sed spiritus, non de substantia Dei genitus, nec de substantia Dei procedens, sed Deus est fictor illius sicut scriptum est : *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum (Psal. xxxii)*. Non enim datur a genitoribus anima, sicut et ille sapiens affirmat : *Convertatur, inquit, pulvis in terram unde fuit, et spiritus revertatur ad Dominum qui dedit illum (Eccl. xii)*. Quo sane testimonio satis admonemur, ex nihilo Deum fecisse animam primi hominis, non ex aliqua jam facta creatura, sicut corpus ex terra. Quia de re cum redit, non habet quo redeat, nisi auctorem qui condidit eam. Audi Job dicentem : *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me, vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum (Job x)* : post creationem corporis mira est aspiratio vivificationis.

At hinc quidem calamosita vilitas, hinc vero dignitas inexplicabilis : dignitas spiritus est ; utilitas vero per carnem, quæ judicem vocet ad pietatem. *Memento inquit, quæso, per hæc utique nuptialis conventus, natorum propagines, et unum torum in infinitas species transfiguratum monstravi : animam a Deo conditam et corporis gubernationi præpositam, rationalem quoque atque immortalem. Nisi enim indubitato credatur anima immortalis, fides perit inter homines, et locus virtutis. Quomodo enim posset virtus in illis existentiam habere, quibus cum anima interimitur, et amplius ultra nihil*

separatur? Porro rationalis anima procul dubio est incorruptibilis singulari quadam sua natura, per se existens, penes corpoream grossitiem. Nam ut omnem hunc mundum cognoscentes per susceptionem sensuum, et per actus nostros, qui circa sensus versantur, ad ea quæ supra sensum sunt, extollimur, oculo nobis facto interprete omnipotentis sapientiæ, gubernantis per se omnia : sic et ad nostrum respicientes mundum, non modicas habemus occasiones, et de occultis et apparentibus conjectare. Absconditum autem maxime illud est, quod per se quidem existens, intellectu solo cogitatur ; quia cum sit invisibile, refugit sensuum investigationem. Anima certe rationalis quanquam incorporea existat et sine materia, per corporea tamen instrumenta quædam secreta conjicit, præterea quæ auris audit, docet et oculus. Inde est quod medicus languidi arterias contingens digitis, per pulsum quodammodo inclamitantem audit naturam, et ægritudinis causas interpretantem. Quippe pulsu latenter indicante, animadvertit causas languoris medicus, et usque ad quot dies insanire debeat æstuum intentio.

Quid igitur? Nonne ineola qui domum regit et sustinet, hæc pandit et reserat? Quid enim manus vel alia corporis pars per se medicum docuisset, nisi per tactum scientiam latentium morborum intellectus aperuisset? Non est procul a vero quod quidam philosophorum inquirunt : Mens cujusque is est quisque. Ipsa enim est quæ meminit, audit, et intelligit. Quomodo enim solem intuendo (splendidissimum illud corpus), non quantus apparet plerisque, tantum illum esse asserit geometra circuli magnitudine, sed multis partibus universum terræ ambitum excedere? Quomodo lunam lucere dabit luce aliena? Manifestum sane talia nequaquam esse facultatis corporis elementaris. Quid referam alios geometricos excursus, qui per sensibiles figuras ad ea nos elevant, quæ omnes sensus exsuperant? Hæc quidem et omnia his similia rationalis anima, quæ penitus diversa est a natura corporis percipit, et comprehendit. Nam nullum ex elementis consistens corpus in eo quod hujusmodi est, virtutis seu intellectus capax potest. Siquidem incorporearum substantiarum hoc cognoscitur singulare atque proprium. Qua de re anima rationalis, quia est incorporea, potest adhærere Deo ut ei existens similis. Omnis quippe natura similitum sui quodammodo attractiva est, ex quo manifeste intelligitur quod a Deo spiritus hominis attrahitur. Oportet enim quod suum est, Deo reddi. Igitur si anima superflua sibi non fuerit, ingravescentibus maculis, ad trahentem se accelerat, jucunda existens et agilis. Quod si peccati mole ingravans, premit eam iniquitas, rumpitur trahens funiculus : et misera facta et dissimilis linquitur in terra, ut Dei auxilio destituta. Jam puto, patet nobis quod ex similitudine, calles anima complectitur virtutis. Nam si cum Deo similitudinis aliquid non haberet, nequaquam naturæ suæ terminos transcendens relictis ter-

ris, quæ sursum sunt quæreret. Ut enim quæ ratione carent animalia humano more fieri non appetunt, socia et quam secundum naturam habent, voce utentia, neque detrimentum putant absque ratione degere, ac tantum ventri obedire: sic anima si esset exspers naturæ superioris, nunquam in desiderium accenderetur virtutis. Huic quidem animæ, cum esse incipit, pro sui conditoris voluntate, libertas arbitrii, et potestas quod voluerit faciendi. Quod qualiter fiat, cuique corporis oculus manifeste indicat. Cui quidem ex natura videre inest, non videre autem ex voluntate, vel ex irrepente passione. Eodem vero modo, anima exclusa necessitate, suo arbitrio relinquitur, ut illud quod sibi melius placet, amplectatur, sive bonum ex voluntate, seu malum ex insidiis inimici domestici, qui oculum hædit clausum, et excæcat, utpote subversor vitæ hominis, et callidissimus insidiator (*Genes. 11*). Itaque irrepente in ipsa malitia excæcatur, et quia non probavit Deum habere in notitia, in reprobum sensum traditur (*Rom. 1*); nimirum quia sponte oculos clausit, et solem videre noluit, sua manifestissima culpa in foveam corrui. Nam non soli lumen, sed lumini solis oculos ipse subtraxit. Quemadmodum igitur fide intelligimus sæcula aptata verbo Dei, id est præcepto, ut ex invisibilibus visibilia fierent: sic fide intelligere debemus animam in corpore jam formato a Deo locari, ut ex ipsa invisibili pleræque fiant, quas in corporibus nostris cernimus, actiones (*ibid.*). Quæ quidem si a principio perfectæ non sunt, nulli mirum debet videri corporis indigentia, et defectu impediente. Hinc est quod sensus, qui corpori familiares existunt, statim post nativitatem emergunt, deinde ipsi conveniens rationis virtus illucescit, cum jam corpus ad pubertatem venerit. Sed forsitan huic sententiæ aliquis videtur sapiens obviare, qui quidem asserere videtur, quod animæ hominum aliqua in regione locatæ sint, donec perfectis corporibus ipsæ ad ea mittantur vivificandæ. *Sortitus sum*, inquit, *animam bonam, et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoquinatum* (*Sap. viii*). Nonne tibi depromere videtur, quod de supernis animæ veniant in corpora, et quod in illa regione animarum, aliæ sint bonæ, aliæ non bonæ? quæ sorte quadam exeant, quænam

cui hominum tribuatur, ut fortassis secundum animarum merita derivari putentur in corpora. Quod manifeste Apostoli sententiæ repugnat, qui dicit: *Cum enim nondum nati fuissent, nec egissent aliquid boni aut mali* (*Rom. ix*), ut præscientia Dei secundum gratiam impleretur, non secundum debitum meritorum. Dictum est Rebeccæ, *major serviet minori* (*Gen. xxv*), quia alterum sprevit, alterum elegit præscientia. At vero quod Sapiens dicit, positæ sententiæ non contradicit: ait enim: *Puer eram ingenuus et sortitus sum animam bonam* (*Sap. viii, 19*), per datam mihi sapientiæ abundantiam.

Cum noviter essem editus, sensum non habebam, optavi, et datus est mihi sensus. Invocavi

A et venit super me spiritus sapientiæ. Et cum per datam sapientiam essem valde bonus, veni per ætatis processum ad corporis incoquinamentum, et scivi quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Apparet quia Salomonis spiritus sapientiam ab artifice superno accepit, precibus impetravit, bonitatem per gratiam invenit: et corpus suæ ætatis incremento a gratia quam acceperat destitutus, multipliciter inquinavit. Audisti Moysi, David, Job et Isaïæ de spiritu hominis testimonium. Omnes quoque prophetæ, a superno artifice docti, his consona præcinerunt, ut nullus suspicetur Græcos aliter, aliter Latinos, Ægyptios aliter, Persas, Messagetas, Sauromatas, aliam substantiam fuisse sortitos. Nam qui scripsit Genesim, docuit B quod unum hominem Deus a principio fecerit, et ex ejus costa mulierem formaverit (*Gen. 1, 11*): ex quorum conventu orbem hominibus implevit. Ideo utique humanum genus ex uno jugo voluit producere, ut nullus differentes hominum esse naturas auderet existimare. Mulierem autem de costa formavit, tum quidem, ut neque ancillam viri, neque dominam constitueret, tum vero ne viri una, feminae vero altera putaretur natura. Leges contra easdem iudixit utrisque. Nam forma quamvis distarent corporis similitudine, tamen æquales erant animæ rationalis. Ambo certe rationales erant æqualiter: et eligendi, et ambigendi nihilominus capaces. Utrique pro delicto pœna, utrique pro virtute præmia promittebantur (*Genes. 1*). C Humanæ quidem leges cruciant delinquentes, Deus vero interminatur peccatoribus ignem inextinguibilem: et utique merito. Nam cum sit rationalis, et liberum habeat arbitrium, coercere potest impetum passionum, sponte legum fit prævaricator, sponte frequenter omittens vitium, per viam virtutum graditur. Si homo peccaret ex necessitate, nequaquam dedisset per Moysen Deus leges suppliciorum. Neque qui sortiti sunt principatum, si fati aut naturæ necessitate homines compellerentur delinquere, acerbissimis eos cruciatibus destinarent. Sub appetitu hominis igitur vitam et mortem posuit medicus animarum. Hinc est quod nolentium medelam recipere, voluntatem minime cogit: principem enim et D sui juris rationalem naturam condidit. Instructionibus, legibus, a malis prohibet, ad potiora exhortatur, sed invitum neminem cogit, aut legem naturæ coæquasset. Unde per prophetam clamat: *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis*. Et iterum: *Discite benefacere* (*Isai. 1*). Et David: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos* (*Psal. xxxiii*), et quamplura his similia inveniuntur. Sed, quæso te, o auditor, si rursus super ratione animi connecto ut omne tollam ambiguum, non molestie feras.

CAPUT III.

In rebus certe occultis, perutiles sunt hujusmodi assertiones. Age igitur, spiritus hominis artes, quæ numerosa commoda humanæ vitæ conferentes, laude multa dignæ sunt, adinvenit. Quid-

quid autem vere laudabile, a ratione inventum et elaboratum est. Nonne consideras quod institorum navis quanquam nullius armamenti sit indigna, ima tantum petat profundi, circumscripta ratione gubernatoris. Nonne vides quod non sufficimus ad rerum cognitionem, sola sensuum exercitatione? Nam quæ figuris sunt æqualia similiaque coloribus sensus, quia rationem non habent in discernendo hebescent. Cum itaque sensus irrationales sint, falsamque nobis rerum phantasiam convehant, cogitandum nobis est, utrum comprehendi vere possint imaginata, seu non. Et si quidem comprehenduntur, hæud ambiguum aliam esse virtutem, sensibus multo potiolem, quæ hanc perficit absque fallacia. Qua de re, si nostræ aperiantur cognitioni ea quæ sensus falso imaginantur, mens procul dubio est, quæ ista omnia ratione comprehendit, et dijudicat. Hæc est animæ virtus; hæc est animæ oculus; hæc est intelligentiæ capacitas, hæc non gignitur ab extrinsecis, imo ipsa quidem in se consistens, exteriora disponit, singulariaque describit: deinde ad effectum perducit. Maxima vero et excellentis animæ dignitas est, omnia cum ratione facere: per quod ipsa mens apertissime differt a sensibus. Verumtamen quædam bona insunt homini per animam, ut castum esse, justum esse, sobrium esse: et quæ his propinquant. Neque absque his corporales affectus solent apparere. Quædam sibi reservavit anima, in quorum exercitamentis corporis non eget instrumento. Talium est ratio, memoria, et earum rerum quæ vere existunt contemplatio. Et quoniam luce clarius patet humanam animam rationalem esse, satisque singulariter dictum est de ipsa: æquum est ut de compositione ipsius ad corpus sermo instituat. Quare non est prætereundum quod de Adam immortalitate tradiderunt Hebræi: aiunt enim hominem a prima origine neque fuisse mortalem, neque immortalem; sed naturam inter utramque asserunt fuisse creatum, ut corporis passionibus corporeas incideret passiones. Quod si animæ bona proponeret, hæres constitueretur vitæ immortalis. Inquiunt enim: si ab ipso exordio mortalem illum fecisset, post peccatum non ut reum mortis condemnasset. Mortalem enim morte non est æquitatis condemnare. Quod si immortalem fecisset eum, nequaquam esca indigentem statuisset. Nam nullum immortale corporali esca opus habet. Neque vero tam subito penitisset, ut quem fecisset immortalem, continuo pœna multasset.

Angeli certe licet peccaverint, a prima tamen natura non destiterunt, aliam præter mortem pœnam de peccato subeuntes. Plerique tamen doctorum hanc sententiam improbant, asserentes quod moralis factus ut fuerit, poterat tamen sub virtutis processu immortalis fieri: eo quod potestate immortalis fuisset. Est autem a ligni gustu prohibitus ut sui ipsius naturam non ante cognosceret, quam obtineret culmen perfectionis: nam minime conferebat. Propterea volebat Deus ut ante perfe-

ctionem propriam cognosceret naturam, ne se multis egere animadvertens, corporis persequeretur usus, cura animæ omissa. Inter pretiosa paradisi ligna illud erat, cuius gustus boni malique scientiam simul præstabat: de quo Adam vetitus gustavit. In cuius gustu obedientiam temeravit; seipsum agnovit: a perfectione decidit, factus egenus usuum corporis, indumentum postvaluuit continuo. Scriptum est enim, quod *aperti sunt oculi amborum. Cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficis, et fecerunt sibi perizomata (Gen. iii)*. Aperti sunt oculi adinvicem concupiscendum, ad peccatum, pœnam carnis ipsius morte conceptam. Neque clausis oculis facti erant, et in paradiso deliciarum cæci palpantesque oberrabant, ut vetitum etiam lignum nescientes attingerent, palpantesque fructus prohibitos ignorando decerperent. Ad aliquid igitur intendum, et cognoscendum aperti sunt: quod ante non adverterant. Nullo modo autem ambigendum est, quin in paradiso corporali Adam positus fuerit, quem et quatuor flumina irrigabant, et arbores pretiosissimi germenis et fructus decorabant. Hunc Adam ad colendum et ad operandum a creatore suo accepit, sicut scriptum est: *ut operaretur et custodiret illum (Gen. ii)*. Operaretur quidem delectationem, custodiret autem ne pateretur expulsionem. Flumina quæ egrediebantur, atque nomina ipsorum, orbi universo notissima sunt, Gyon scilicet, Physon, Tygris et Euphrates, quorum nominum interpretationes atquefigurationes exponere, non est presentis temporis. Lignum quoque in medio paradisi, dignoscendi inter bonum et malum, Deus posuerat. Nec quidpiam cogere debet allegoria, ut lignum non sit, et aliquid aliud nomine ligni significet. Nam quamvis scriptum sit, quod *sapientia est lignum vitæ amplectentibus eam (Prov. iii)*: et Jerusalem æterna, et in cœlis dicitur, et in terris civitas condita est, et significatur. Factus est Adam reus mandati, et corpus suum mortis subiecit necessitati, quia prius non habebat necessitatem moriendi. Nam antequam præcipitaretur, hoc tantum restabat, ut immutaretur, et factum spirituale plenam perciperet immortalitatem: ubi cibo corruptibili non egeret. Sed quia de corpore primi hominis quod dictum est sufficit, ad ea quæ ab ipso decisa sunt, ad modicum sermo utendus est: haud abs re: nam sic palam fiet, an ea quæ de animæ conditione superius prælibata sunt, persistant veritate subnixa.

CAPUT IV.

Igitur quam plurimi fuerunt, qui animum sicut corpus per decisionem ex traduce fieri multis allegationibus firmarent: Pauli testimonium in medium producent, ut suas sisterent opiniones. Audis, inquit, Paulum dicentem: *Sic per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, ita et in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v)*. Et iterum: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam iusti consti-*

tantur multi (Rom. v). Inquiunt igitur: Si secundum solam carnem potest intelligi peccatum vel peccator, non cogimur his verbis ex parentibus animam credere. Si autem quamvis per illecebras carnis, tamen non peccat nisi anima, quomodo accipiendum est, quod dictum est, *in quo omnes peccaverunt?* Quomodo per illius inobedientiam peccatores constituti sunt, si tantum secundum carnem in illo, non etiam secundum animam fuerunt? Cavendum est enim; ne vel Deus videatur auctor esse peccati, si dat animam carni, in qua eam peccare necesse sit, vel possit esse anima præter ipsius Christi gratiam. Cui liberandæ a peccato non sit Christi gratia necessaria, quia non peccavit in Adam. At vero si secundum carnem tantum, et non secundum animam peccavimus in Adam, carnis tantum vinculum, non etiam animæ in baptismo solvitur puerorum. Quod si tantum per hoc sacramentum corpori eorum consulitur, non etiam animæ, debent et mortui baptizari. Sed hæc Ecclesia execratur, tantum id ministrans viventibus. Restat igitur unumquemque parvulum et secundum corpus, et secundum animam, existentiam habere de primo parente Adam, obque id Christi gratiam omnibus esse necessariam. *Ætas* quippe illa in seipsa nihil egit vel boni vel mali: proinde ibi anima innocentissima est, si ex Adam propagata non est. Unde quomodo possit inde ire in condemnationem, si de corpore absque baptismo exierit? Scriptum est: *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.* (Galat. v). Sed caro sine anima nihil videtur posse concupiscere, ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnali causa non est in anima sola, sed multo minus in carne sola. Ex utroque enim fit: ex anima scilicet, quia sine illa delectatio nulla sentitur; ex carne autem, quia sine carne carnalis delectatio non perficitur. Caro igitur concupiscens et spiritus, delectatio carnalis est procul dubio, quam de carne et contra carnem spiritus habet adversus delectationem, quam solus habet. Solus quippe habere videtur illud desiderium non carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commistum, quod desiderat et deficit anima in atria Domini (Psal. lxxxiii). Solus etenim habet illud de quo dicitur: *Concupiscentiam, serva mandata, et Dominus præbebit illam tibi* (Eccli. li).

Hanc quidam objectionem responsio quæ subjungitur interimmit. Vitium quidem corruptio et languor ante animæ conjunctionem in carne persistunt, ex qua tabe anima maculatur. Quemadmodum, si testa colore malo imbuta sit, quemcunque liquorem susceperit sua corruptione inficit. Nam et si ante animæ infusionem non sit in carne culpa, eo quod ratione caret, locum tamen mortalitatis cum passibilitate obtinet. Ideoque peccatum in carne habere dicitur, quia peccati causa ex carne, non ex anima est, quia caro quæ per traducem fit, origo existit peccati. Caro enim primi hominis per prævaricationem enervata et emollita, induit mortali-

atatem. Unde anima singulorum languore atque mortalitate affligitur, ignorantia cæcitatibus in umbroso et caliginoso loco non voluntate, non necessitate, sed sola societate percellitur: ægrescit, et debilitatur. Nam si voluntate corrumpere anima, non originale, sed actuale peccatum censeretur. Rursus si necessitate caderet in præcipitium peccati, non ultra esset imputandum illi hujusmodi vitium. Etenim quod necessitate contingit, non est alienum a remissione. Hinc manifestum est quomodo intelligendum sit illud Apostoli: *Per inobedientiam unius peccatores constituti sunt multi* (Rom. v). Uno peccante atque in mortem præcipitato, qui ex ipso sunt tales fieri, nihil inconveniens. Sed ex illius inobedientia alterum constituitur peccatorem, quam habet consequentiam? Si de voluntate peccator factus non est, quomodo pœna dignus? Peccatores ergo dicit pœnarum reos et morte condemnatos. Ergo ex sola conjunctione labefactatæ molis, pestiferam atque calamitosam attraxit conditionem, quæ nisi per gratiam adjuvetur, neque cognitionem veritatis adipiscitur, neque concupiscentiæ carnali poterit resistere. Hinc est quod filii originale peccatum a patribus (quibus per fidei sacramentum dimissum est) contrahunt. Nam quamvis ad culpam dimissum sit, ad pœnam tamen retentum obsidet genus humanum. Est enim originale peccatum fomes actualis peccati, concupiscentia; languor naturæ, qui movet mala desideria. Quod quidem peccatum primi hominis ex voluntate prodiit, sed posteris non ex voluntate inest, sed sicut dictum est, ex societate. Nec mireris si a parentibus ab illo peccato mundatis per baptismum filii traducunt originale peccatum; quia in puro seminis grano remanet palea.

Item pater non generat filium, in eo quod baptizatus, sed in eo quod carnaliter ipse generatus fuit. Anima igitur filii, neque per decisionem, neque per traductionem, aut alio quopiam modo de patre nascitur. Nulla enim rationalis creatura potest esse alicujus materia, in sua semper simplicitate consistens, nimirum incorporea substantia est, et ab omni motu corporis semota. Non augetur, non minuitur, non generatur, non corrumpitur, ut esse desistat hujusmodi substantia nequit propagari. Si transiret, tota transiret, una enim res et prorsus individua, ut plura essentialiter dividi non potest, ut tota et integra transeat ad filium, et tota et integra in patre commaneat. Denique auctoritas tibi dicit: *Revertatur pulvis in terram de qua sumptus est, et spiritus redeat ad Dominum qui dedit illum* (Eccli. xii). In quo patet quia non anima de anima, sed caro de carne materialiter traducitur. Nam sicut primi hominis corpus compactum est limo in quo animam insufflavit opifex, ita omnes filii Adam primam ab ipso corporis materiam, et a Creatore procul dubio animam accipiunt. Audi David dicentem: *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum* (Psal. xxxii); non enim gi-

gnitur unus spiritus ab alio spiritu, sicut aliud ab alio generatur corpus, sed de nihilo quotidie novas creat animas opifex ille mirabilis. Audi et super hac re Moysi testimonium. Ait enim : *Si litigaverint duo viri, et percusserint mulierem prægnantem, et exierit infans ejus nondum formatus, detrimentum patietur, quantum indixerit vir mulieris. Quod si fetus formatus fuerit, dabit animam pro anima, oculum pro oculo, etc. (Exod. xxi.)* Ecce legislator hic aperte demonstrat quod caro ex carne propagatur, sed anima de anima non generatur. Nam si animam in carne pater seminasset, æquum fuisset ut in abortivo et formato, eidem pænæ percussor subjacuisset. Sed cum in abortivo pecunia, in formato autem reddatur anima, palam est quod alterum quidem animam habuerit, alterum vero non habuerit. Ordo certe qui fuit in primo homine in posteris sine mutatione perenniter servatur.

Primo quidem terrigena ille de limo accepit effigiem, deinde factus est ille in animam viventem. Similiter autem in vulva prius humanum genus formatur, membrisque formatis, confestim auctor vitæ rationalem spiritum infundit. Cavendum profecto est cuique ne illi litteræ adhæreat : *Omnia vadunt in unum locum. Omnia facta sunt de humo, et omnia revertentur ad humum. Et quis scit si spiritus filiorum hominum ascendat sursum, et spiritus pecoris si descendant ipse deorsum in terram? (Eccli. iii.)* Non est mirandum si in hac vita inter justum et impium nulla est distantia, sed incerto eventu voluntantur. Nam inter pecus et hominem nulla evidens est differentia, secundum corporis vilitatem. Eadem est conditio nascendi, et sors una moriendi. Simul venimus ad lucem, et pariter dissolvimur in pulverem. Non tamen arbitrari debemus Salomonem sensisse animam simul perire cum corpore, et unum hominum et bestiarum esse receptaculum; sed ideo talia disseruisse, quoniam ante Christi adventum omnes in infernum descendebant. Unde Jacob dicit se ad inferos descensurum (*Gen. xxvii*); et Job pio in inferno detineri conqueritur (*Job vii, xiv, xvii*). Et revera antequam flammens ille gladius tolleretur a foribus paradisi, clausa erant cœlestia, et spiritus pecoris hominisque cœquâlis vilitas coarctabat (*Gen. iii*). Et quanquam aliud dissolvatur, aliud reservetur, non multum intererat perire cum corpore, vel inferni tenebris detineri. Ideoque, inquit, hoc solum inter homines et jumenta Deus esse voluit, quia nos loquimur, illa sunt muta. Nos voluntate sermonem proferimus et in sermone a bestiis differimus, et tamen juxta corporis fragilitatem pecora sumus. Sicut jumentum moritur, ita moritur et homo, et omnibus unis est flatus aer iste. Eventus filiorum hominum eventus pecori, sicut mors hujus et mors illius, et spiritus unus omnibus secundum corporis rationem. Eundem aerem spiramus, mortem similem sustinemus, fame, siti ac aliis passionibus, bestiis consociamur : propter quod sub specie animalis hominis eundem esse asseruit ho-

minum eventum atque bestiarum. Sciebat enim spiritum bestiarum simul interire cum corpore, rationalem, hominis dico ad superiora festinare. Nam ipse post plura seipsum explanat inquit : *Revertatur pulvis ad terram de qua sumptus est, et spiritus revertatur ad Deum qui fecit illum (Eccl. xii)*. Audi quoque David : *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me (Psal. cxviii)*. Magno commendationis utitur exordio, cum opus Dei se esse dicit secundum utramque sui naturam, quo facilius circa se sui favorem inclinaret auctoris et grandis contra hominis prærogativa monstraretur. Sed fecerunt quidem ad animam, *plasmaverunt* vero ad corpus retulit. De aliis namque legitur operibus : *dixit et facta sunt (Gen. i)* : hominem vero manibus conformem Filio et Spiritui paracletico figuravit. Est igitur in hominis corpore anima substantia immortalis, rationis particeps, regina corpori accommodata.

CAPUT V.

Quomodo vero anima corpori cohabit, qui potest explicare, deorum spiritum habere dicendus est. Quæ aliquid constituunt ut unum fiant, non permanent quod prius fuerant : sicut videmus in complexionibus elementorum ad invicem. At anima jungitur corpori, in eo perseverans sine confusione; et absque corruptione in partem migrat animantis. Quid ergo dicendum? Non est certe anima in corpore, ut turba in foro. Neque adjacet corpori, ut calculo adheret calculus. Neque miscetur corpori, ut aqua temeto. Quippe in istis tum actu, tum intellectu præter corruptionem fieri potest separatio; scilicet in illa nequeunt ab invicem separari, sine alterius miseranda corruptione. Cum igitur neque unita, neque contigua, neque commista sit, quæ est ratio ut animal unum dicatur? Propterea quidam philosophorum ex anima et corpore animal consistere distabantur, affirmantes eam uti corpore, ut corpus vestimento potitur : non attendentes quod is qui induit cum veste nequit unum fieri. Confert vitam anima corpori, nullum substantiale admittens in copula, quam inquit cum corpore : et quam unita est corpori, compassio declarat. Nam totum animal uniformiter sibi compatitur, ut unum existens. Quod autem inconflua persistat in corpore, manifeste ex eo scilicet est, quod in somnis quodammodo a corpore sequestratur. Sæpe enim quando dormit homo, anima futura prævidet, atque intelligibilibus appropinquat. Vigilando etenim nullo instrumento corporis utens, ea quæ vere sunt pertractat atque considerat, et in sua specula quasi residens, quoad fieri potest seipsam a corpore dirimit. Sane in corpore, absque corpore omnia corruptibilia speculando transilit, incorrupta et inconflua commanens et inconvertibilis. Nam quemadmodum judar solis aera ipsa permutat in lumen, totumque sui præsentia facit perlucidum, lucemque suam eidem inconflua simul atque perunit diffuse : sic rationalis anima corpori unita, omni-

fariam sine confusione perseverat. Veruntamen non abest differentia. Siquidem sol quia corpus est, loco circumscibitur, nec loca per omnia comes suorum radiorum efficitur; sed in caelo existens, absentibus porrigit splendorem luminis. Anima vero incorporea exstat, loco non circumscibitur, lumine ipsius praesentis corpus universum illustratur, nec usquam corporis pars quaequam, in qua non est ipsa, illuminatur. Non enim tenetur sub corpore, sed corpus ipsa dirigit, sustinet, atque gubernat, quia non est in eo caeu in utre aut aliquo vase, sed tanquam lux solis in aere. Nam permutat ipsa corpus, nec tamen quod est esse desinit. Sicut esca quae permutat corpus, et desinit esse quod erat invicem a corpore permutata.

CAPUT VI.

Verum de animae quidem habitudine, qua tenetur in corpore, quidam philosophorum praeter communem opinionem senserunt. Inquiunt enim animam sic in corpore detineri, ut mulier sobrietatis et honestatis comes, viri sui amore atque affectione tenetur. Non localiter, non corporaliter, sed secundum habitudinem. Quippe cum individua omnino sit et experta tumoris atque magnitudinis, nullum profecto ambitum circa se suscipere potest circumscritionis. Quod enim partes nullas habet, quo pacto, quae, potuerit circumscribi loco? cum per tumorem locus videatur subsistere; siquidem locus est terminus continentis, quo circumscibitur id quod continetur. Quod si quis instet dicens animam esse in paradiso seu in inferno, Romae sive Jerusalemis, inquiunt rursus, acta agit. Nam hujuscemodi nomina locorum significativa sunt, sed jam dictum est, quia secundum habitudinem intelligitur anima, non secundum locum, nisi forte secundum accidens, quia id quod continet animam, est in loco. Abusive igitur anima Iathic, aut illic esse dicitur, eo quod actio ejus loco in isto vel illo appareat: locus pro habitudine aut actione subintelligatur. Apparet ergo quam anima individua est, nec loco circumscibitur, quia Deo similis est, cujus factura est. Hoc quidem Salomon testatur: *Deus, inquit, creavit hominem inextinguibilem, et ad imaginem suae similitudinis fecit illum (Sap. 11)*. Quare ad ipsum anima, quando separatur a corpore, reditura est: si a corpore separata non viveret anima, sancti apostoli et martyres Christi praesentem vitam non despexissent. Et morte carnis animas non ponerent, nisi certiores animarum vitam subsequi scirent. Quod quia crediderunt, quotidianis miraculis coruscant. Siquidem sanctorum corporum ex praesentia infirmi liberantur, leprosi mundantur, et mortui suscitantur. Attende et obstupesce: mausolea regum et principum orbis: magni Pompeii, Germanici Caesaris, Augusti; nequam Neronis, et aliorum, quae gentiliu parum sciuntur, et coluntur minus. Sepulcra vero apostolorum a dominatoribus mundi adorantur, et multa in veneratione habentur. Manifestum igitur quod animae post mor-

A tem vivunt, et corporibus quae prius inhabitabant, post venerabilem exitum, magnos honores conferunt. Et cum mirabiliter a corporibus egrediuntur, a sanctis viris videntur multoties.

CAPUT VII.

Vir quidam vitae venerabilis, Benedictus, sororis suae Scholasticae animam a corpore egressam caeli penetrantem intuitus est. Similiter autem vir quidam, solitarius magnae vitae, in insula quae dicitur Lipparis eadem die qua in Italia fuerat mortuus, Theodericum regem vidit. Qui quidem cum inter Joannem papam, et Symmachum patricium distinctus, manibus vincitis atque discalceatus deduceretur, in ollam Vulcani, quae viro Dei vicina erat, jactus est. Quare manifestum, quam sis, o homo immortalis, et a corpore separabilis, pretiosus te artifex et gloriosum debet facere imago. Monere debet operatio artificis, et commemoratio tuae originis. Vis audire de dignitate atque excellentia qua oratus est homo? paucis id absolvam.

CAPUT VIII.

Mirabiliter quidem homo conditus est. Nimirum non solum ad decorem, verum etiam ut in sensibus per tactum caetera exsuperaret animalia: non est circumamictus crosso corio, veluti boves, et alia quae densis vestiuntur pellibus. Neque obiectus pilis, ut pecudes, caprae, lepores atque vulpes. Neque squammis septus ut coluber, et pleraque piscium maneries. Neque instar alitum pennatus. Hinc est quod vestibus eguit, quia leni pelle ut expeditus sentiret, fuit ambitus. Medicinae peritia et medelarum suavitas ei tributa est, ne sub intemperantia qualitatum dissiparetur continuitas. Datus est cibus et potus, evacuationum restaurativi et evaporationum. Quid multa? inferiora haec omnia propter hominem fecit artifex, et ejus servituti subjugavit, quod habitus et vultus ejus tam patenter demonstrat: volatile, terrestre atque aquatile animal homini famulatum praestat. Alit, vestit, medelam porrigit, delectationem confert, interdum etiam ingerit admirationem. Quare patet quia facta sunt causa solius hominis. Nam quae propter aliud fiunt, ad aliquem defectum supplendum proveniunt aut alimentum, aut vestium, aut medelarum, aut alicujus talium. Verum neque angelus, neque caelestis quaecumque creatura, rebus hujuscemodi opus habet. Quarendam est igitur rationalis creatura, cujus causa creata haec omnia fuerint. Sed nulla praeter hominem inventa: restat propter hominem fuisse condita. Ob amplitudinem igitur dignitatis, quam habet homo, minor mundus nominatus est. Cui non solum inferiora, imo etiam superiora jugem famulatum exhibent. Ecce praecleara et spectabilis firmamenti moles, cum sua militia, ut hominis non desit obsequio, supra verticem ejus vertitur assidue. Deus etiam qui est omni creatura excellentior, propter hominem factus est homo. Quis hujus animalis, ad imaginem Dei conditi, edisserat amplitudinem dignitatis? Pelagus transit, caelum speculando vestigat motus stellarum,

ortus et obitus, mensuras et distantias considerat, quod mare, quod aer, quod tellus possidet, usurpat. Cete grandia, et immanissimas bestias despicit, omnem disciplinæ viam emendat, et absentibus, quibus cum vult litteris loquitur: omnibus præsidet, omnia tenet, et suo ipsius obsequio destinatis omnibus fruitur. Cum angelis et Deo disputat, naturæ præcipit, dæmonibus imperat. Rerum vere existentium naturam exquirat, domus et templum sit Dei, si largitæ potestatis non obliviscitur.

CAPUT IX.

Inter cætera quæ homo adeptus est, duo hæc sunt admiratione digna: unum quidem, quia si pœnitet, indulgentiam habet, alterum vero quia hoc corpus mortale, cum surrexerit, fiet immortale (I Cor. xv). Peccatum certe diaboli venia caret, quia non suggestione, sed propria superbia corrui. Homo vero quia non per se cecidit, sed per alium, resurgere potest per Jesum Christum. Verum post mortem, languida est confessio, quando omnium malignorum instantia spirituum vehementissima est, qui non solum peccatorem, verum etiam justum enitentur ut præcipitent in inferni profundum: quod Judas testatur apostolus: cum Michael, inquit, archangelus, cum diabolo disputans de Moysi corpore altercetur, non est etiam ausus iudicium inferre blasphemiam, sed dixit: Incepit te Dominus (Jud. unic. cap.) Volens Deus diaboli tyrannidem in genus humanum manifestam facere, permisit inter sepeliendum Moysi corpus diabolum obviare, ut disceremus quoniam Satanus cum suo comitatu et apostatico exercitu cohibet transire spiritus ad loca quietis et beatitudinis. Nullo certe modo ambiguum esse debet Christiano, quin egredientes de carceribus corporum animas angeli suscipiant. Etenim cum molem corporum deserunt, boni protinus angeli, et invida dæmonum acies occurrunt, investigatione subtili qualitates operum discutunt, et cuius partis de jure censeatur, ad invicem contendunt. Hoc tibi Michael demonstrat de Moysi corpore cum diabolo rixatus. At contra hunc bonus angelus nullum tulit convicium, dans omnium dominatori litis illius iudicium. Ideoque adversus catervas dæmonum, per bona opera dum vita fruimur, nobis comparare debemus angelica præsidia.

Quis sordibus peccatorum decoloratus, non formidet præsentiam dæmonum obmurmurantem adversus se; freudentem atque distrahentem invidiose per aera nimis inclementer? Qui quidem postquam in aere exactiones et vilicationes suas peregerint, ad inferum succedunt, et execrabiles incolatus. Nam sicut electos beatitudo lætificat, ita credi necesse est, quod a die sui exitus ignis reprobos exurat. Audi quid de morientibus Areopagita dicat Dionysius: « Cum ad extremam vitæ hujus, inquit, perveniunt viam, incorruptionis suæ qua ituri sunt, jam enudatam de propinquitate manifestius aspiciunt, quia quanto magis nox sæculi propinquat (2) Locus corruptus.

A fini, tanto amplius dies iudicii illucescit. » Hi delectatione replentur, quomodo ad deterius flecti ultra nequaquam trepidant, certi sunt quod ea quæ possident, immutabili perennitate obtinebunt. Sed flagitiorum pleni, qui sacræ instructionis libamen quandoque adepti ad corruptificas concupiscentias versi, postea interemptoriis voluptatibus domesticarum passionum colliquescunt. Hi vitam a quinsipienter exciderunt beatificant, et inviti cum nulla formidine ab ista secedunt, quia nullam spern bonam animo complectuntur. Hic pœnitere oportet delicta confiteri oportet, ne in exitus tempore fidelium, aliquis inveniat reus timiditatis. Formidabile est mysterium mortis, quando quærit animam exercitus ille horribilis. Incutit timores, formas mutat, delicta impropere, ad se trahit exeuntem, interminatur lugubria, ut ante tormentum, talis molestia sufficiens sit ad cruciatum. Tunc quidem miser horrescit, veluti mortiferum venenum degustaverit. Ingravescit calamitas instabilis tenoris et atrocium facinorum sit attonitus, obmutescit sensuum vigor. deflorescit inconsiderata dolorum perpessio; affligit acrimonia vehementi, et ignominia ineluctabili penitentia vexat. Nunquid ignoras quomodo in novissimo die vexant animam flagitia, quomodo cor deorsum premunt

Hinc est quod timoribus plerique corripiuntur, vultus horrendos conspicantes, quorum ulterius aspectum sustinere nequeant. De subito enim attolentes caput, innituntur cubito, et lectum ipsum cum multo impetu concutiunt, oberrantibus oculis huc illucque prospiciunt, ab intrinsecus anima cum metitur nolens a corpore separari. Nam si homines horrendos conspicantes veremur, angelos miniferos, virtutes inflexibiles cominus videntes quid non patiemur? Audi quid tibi dicitur: Ne differas de die in diem, ne cadas, inquam, non exspectans diem, quando deserent te vivendi occasiones, defectus autem et tribulatio inconsolabilis superveniet, quando medici cedent, domestici fugient: quando difficultas respirandi erit densa et sicca, febre incendente te ac depopulante. Quando suspirabis ab intimo cordis, nec invenies adjuvantem falleris gracile ac languidum, sed non erit qui te audiat (2). Nam omne quod tunc a te dicitur, quasi deliramentum, quasi insania, quasi dementia contemnetur. Nullus itaque te decipiat frivolis et vanis sermonibus, superveniet tibi repentinus interitus, et vertigo procellarum. Veniet angelus immitis seducens cum violentia, et trahens tuam animam ligatam peccatis; frequenter se vertentem ad ea quæ sunt hic, et lugentem sine voce, organo lamenti ac tristitiæ intercepto. O quoties lacerabis te ipsum! o quoties suspirabis otiose pœnitendo, in his quæ male voluisti et fecisti! Quoties loqueris in dolore cordis tui: Væ mihi quia non valeo abjicere grave hoc pondus peccati! Væ mihi quod maculæ nequeunt ablui! O prava consilia! o fœdi concubitus! quia usum peccandi ad

tempus habui, æternaliter cruciabor. Propter carnis voluptatem et ardorem, igni trador. Justum est iudicium Dei : vocabar, et non audiebam ; contestabantur me, et ego deridebam. Hæc et huiusmodi conclamabis, si præreptus fueris pœnitentiæ. Hic miserere tui. Imprime menti tuæ novissimum diem exitus, angustiam, suffocationem, et horam direptionis spiritus, sententiam Dei urgentem, angelos festinantes, animam inter hæc fluctuantem ; obtenebrescentem, trementem vehementer, dubitantem inutiliter, pœnitentem quando nihil prodest. Audisti Deum dicentem : *Dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret, et noluit pœnitere (Job xxiv)*. Non est quod cum causa dubites, non est quod sine causa desperes.

His ad confitendum exemplis accingere, his ad pœnitentiam armare. Differt enim Deus pœnam, ut inveniat pœnitentiam, et moraturis utens spatiis, protelat patientiam, ne invadat censura quod clementia possidebat, non præterita mala exspectat Deus, nec errata computat, sed correctam laudat. Habes promissum ad pœnitentiam suadentis tibi, si non pœnitueris, imputabit. *Et dedi, inquit, illi tempus, ut pœnitentiam ageret, et noluit pœnitere*. Huc similiter accedit illud propheticum : *Et dixi, postquam fornicata es omnia, ad me convertere, et noluit ad me reverti postea (Jer. iii)*. Quare si in desperationis gurgitem enormitate tuorum scelerum circumactus te immersere, illico tibi spes promissæ reparationis demitur, rapiet te sorbens in abruptum vorago facinorum, clauduntur oculi nocte peccati, ne veri luminis videant radium permicantem. Huc alique illuc te circumducent angeli deceptores, sicut grata cuncta flagitia, et peccandi licentia tibi penitus adlubescet. Tenebit te diabolus sub specie libertatis addictum, ut sit tibi liberum peccare, non vivere. Captivum te tenet auctor scelerum, pedes tibi libidinis imposuit, et undique te sepsit armata custodia, legem tibi dedit, ut licitum putes omne quod non licet : et vivum te in æternæ mortis foveam demersit.

Confitere, quæso, cuncta quibus te reum memineris, confitere et faciem Dei præveni satisfactionis officio ; humilia ante eum cor tuum, et in conspectu ejus curva cervicem ; flecte genua, et eliso vultu terre prosterne te. Suscipiet continuo gemitum tuum cœlestis medicus, qui fidem præbere consuevit pœnitentibus patrocinium. Scriptum est enim : *Miserere omnium, Domine, quia omnia potes, et negligis pœnam hominum propter pœnitentiam (Sap. ii)*. Subest enim tibi, cum voles, posse. *Convertimini ad me, inquit, et ego convertar ad vos (Zach. i)*. Hæc est indignatio quam de pietate minatur, hæc est ira quæ infert misericordiam. Felix homo qui Dominum suum agnoscit vocantem, qui conversionis suæ tempus non prolongat delectationibus, qui in fletu sternitur ut in lætitia erigatur, qui serit in lacrymis, ut in gaudio metat. *Ne tardes converti ad Dominum, ne ira ejus in tempore vindictæ disperdat te : misericordia enim et ira ab illo (Eccli. v)*. Non demus corpora nostra scelerum ditioni, sed obediamus

A Apostolo dicenti : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat ei (Rom. iii)* : ut, quia deesse non potest, certe non regnet, hoc est, non sine respectu evadendi, abrupta fiat peccandi licentia. Quomodo putas restare tibi tempus, cum nobis inopinatus superveniat exitus interminabilis : et vitæ nostræ dubiæ sint curricula præ incertitudine mortis ? (*Isa. xxxviii*). Audi dicentem Scripturam : *Vivens et sanus fateberis, et laudabis Dominum, et in partem vade sancti sæculi, cum vivis et dantibus confessionem (Eccli. xvii)*. Certum enim habet donum veniæ cui pœnitere permittitur.

De pœnitentibus scriptum est quod dederit eis Deus viam justitiæ, et confirmaverit deficientes sustinere, et destinaverit illis sortem veritatis. Ideoque in Evangelio monet te dicens : *Quando vadis cum adversario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde donec novissimum etiam quadrantem reddas (Math. xv)*. Sed nunquam rediturus est, quia non erit aliud iudicium. Quare nunquam dehabet cruciatum. Magnum sacramentum pœnitentiæ. Audi Christum quanti faciat pœnitentiam : *Aderant, inquit, Lucas, ipso in tempore quidem nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis. Et respondens dixit illis Jesus : Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt ? Non, dico vobis : Sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis (Luc. xiii)*. De Juda Galilæo in Actibus apostolorum legitur. Hic legisperitus existens, dicebat nullum hominum, nec etiam ipsum Cæsarem, Domini appellatione censi debere, nec aliud quam quod Moyses præceperat sacrificium fieri (*Act. v*). Et propterea Judæ sanguinem atque discipulorum ejus, sacrificiis quæ pro Cæsare fiebant, commiscuit Pilatus. Sed hoc Judæ peccatis et sociorum Judæi ascribebant. Salvator autem Judam et ejus socios non negat fuisse malos, sed ideo quod alii sceleratioris fuerint, non constet fuisse passos. Ideo ait, *nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*. Talibus fideles debent instrui, non exaltari. Non enim si nobis in portu navigantibus alii succumbunt tempestatibus, ideo justissimus.

Imo tunc eorum erudimur eventu, ut absque dilatione in melius nos emendemus. Ut non pereamus sicut illi a Tito et Vespasiano sunt perdit, et in inferno cruciantur sine fine, quia non pœnituerunt. Ad pœnitentiam similiter pertinet parabola quam de ficulnea subjungit, cujus fructum triennio dominus exspectaverat. Ficulnea quidem unusquisque nostrum dicitur in vinea plantatus, et aqua baptismi regeneratus in Ecclesia. Procurator viheæ angelus datus nobis ad custodiam, qui gravioribus periculis cum affligimur, ad Dominum interpellat pro nobis : *Domine, inquit, dimitte eam, quæ etiam hoc anno pœnitentiam aget*. Hic tibi monstrat foveam, cui committenda stercora. Foditur peccator, quando

pulvorem animæ negotiis sæcularibus excutit, et factus levior bonis fructibus perturbatur. Stercora vero tunc in circuitu mittuntur, quando pro pretiosa et molli veste, fructus causa vilis et aspera inditur, cum pro gloria et pompa hujus sæculi monasticam, seu cujuslibet sanctæ conversationis normam amplectitur. Si non feceris post spatium trienne fructum, ut otiosus, ut ineptus, ut terram tantum occupans, e vinea excideris. Nam triennite in peccatis perseverantem, in adolescentia, juventute, senecta, proximus contuens et causarum gnarus scandalizatur sitque deterior. Quare merito ille succidendus est, cum sterilitate pudendus, ad ferendos fructus, proximum vehementer impedit. Non potest fructum facere, quem jucunditas gaudiorum assolet dissolvere. Omne quod carpitur desiderio corporis finis calce succiditur. Deformis certe anima remanebit, si saltem pœnitentiæ velaminibus et confessionum amictibus non obtegatur. Turpitudinem corporis festinas abscondere, et animæ maculas non contendis abolere per pœnitentiam? Si hæc pœnitendo non aboleveris, confitendo coram non averteris faciem Dei a peccatis tuis: in inferno te volente nota erunt, et manifestabuntur omnibus

CAPUT X.

Omnes quidem mortui se vicissim cognoscunt, et cognoscuntur (*Luc. xvi*). Hoc te docet Abraham, hoc Lazarus suggerit, hoc dives ille affirmat. Si enim Abraham Lazarum minime cognovisset, nequaquam ad divitem in tormentis positum de transacta ejus contritione fuisset locutus, quod mala receperit in vita sua. Et si malos mali non cognoscerent, nequaquam dives in tormentis positus fratrum suorum absentium meminisset. Quomodo enim præsentibus non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria exorare curavit? Ergo et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est: *recepisti bona in vita tua*; et electus Lazarus a reprobo divite est cognitus, quem mitti flagranter precatur, dicens: *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui inquam, ut refrigeret linguam meam, quia valde crucior in hac flamma (ibid.)*. In qua videlicet cognitione, utriusque partis cumulus retributionis in longum excresceret, ut et justi amplius gaudeant, quia secum eos lætari conspiciunt, quos amaverunt, et mali dum cum eis torquentur, quos in hoc mundo, despecto Deo dilexerunt, non suos, sed etiam eorum pœna consumuntur. Fit etiam in electis quiddam mirabilius, quia non solum eos agnoscuunt, quos in hoc mundo noverant, sed tanquam visos ac cognitos recognoscunt bonos, quos nunquam viderunt. Videtur autem quod dolor tangat mortuos de his quæ in suos post mortem contingunt. Nam dives iste de quo sermo nunc est, dum tormenta apud inferos pateretur, levavit oculos ad Abraham, et inter alia dixit: *Habeo quinque fratres, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum (ibid.)*. Habent ergo mortui

curam de vivis quos bene sciunt vivere, quia nec in locis pœnarum vident eos. At dives, qui sine fratribus erat, nec in requie beatorum, Abraham et Lazarum, quamvis a longe cognoscebat.

CAPUT XI.

Chaos autem quod erat inter divitem et Lazarum, justorum a peccatoribus differentiam atque distantiam significavit. Nimirum quemadmodum differentes existierunt voluntates, ita et mansiones. Infernum autem hi quidem putant regionem sub terra caliginis et tenebrarum. Unde per Psalmistam dicitur: *Erasti animam meam ex inferno inferiori (Psal. lxxxv)*. Ut infernus quidem inferior sub terra esse, inferus vero supra ipsum vere intelligatur, et uterque multis locorum varietatibus dispersitur. Hanc sententiam Joannes in Apocalypsi comprobare videtur, qui signatum librum septem sigillis per leonem de tribu Juda dicit apertum esse. Nullus enim inventus dignus aperire in cœlo, quia nequit angelus, nullus in terra, quia nequit vivens homo in corpore. Nullus subtus terram, vel in inferno, quia nequit spiritus diaboli, vel hominis (*Apoc. v, f. vi*). Nullus utique præter Salvatorem nostrum inventus est, qui pennas columbæ deargentatæ, ac posteriora dorsi cum pallore auri, utrumque dico Testamentum potuisset interpretari. Alii vero infernum ex apparitione ad disparitionem animæ nominaverunt. Quandiu anima est in corpore, per proprias videtur actiones. Sed ubi a corpore discessum est, omnibus modis incognita nobis existit (*Psal. lxxvii*). Intuere miserum divitem de se diffidentem, et pro aliis effundentem deprecationes: ecce in tormentis memoriam non perdidit, quia Lazarum quem contempserat, ad fratres amandari efflagitabat, ut quem viderant sanie profluentem, ulceribus dehiscentem, paupertate deficientem, illum conspicerent sanatum esse, atque honorem amplissimum habere: *Non potest, inquit dives, sed si quis ex mortuis ierit, credent. Habent Moysen et prophetas, audiant illos (Luc. xvi)*. Patriarcha respondit: Si ab inferis regressio ad fidem conferret, frequenter humano generi Salvator hoc præstitisset. O dives, tu obloquebaris cum dicentibus: *Manducemus, et bibamus, cras enim moriemur (Isa. xlii)*. Quis ab inferis regressus est ut credamus ei? O fatue, si pater tuus resurrexisset, iterum moriturus ei credidisses? qui Scripturæ docenti te fidem non adhibuisti. Scrutentur ergo fratres tui Scripturas, et fidem eis accommodent. Mortuos quippe per phantasiam resurgere faceret etiam diabolus, a veritatis tramite insipientes corde abduceret, et de his quæ in inferno sunt, dogmata erroris et nequitie disseminaret: cujus astutiis, cujus versutiis, ut non decipiamur, sacra instrumur pagina. Ipsa est lucerna, qua lucente sur apparet et invenitur. Huic itaque credendum est, et non est exigendum ut mortui resurgant, quasi ea prædicaturi quæ fiunt in inferno. Et quoniam miser dives ille in flamma cruciatur, de igne inferni paucis absolvendum est.

CAPUT XII.

Unus igitur gehennæ ignis est in inferno, sed non eo modo omnes cruciat peccatores. Uniuscujusque enim quantum exigit culpa, tantum illic sentit et pœna. Nam sicut hic unus sol non omnia corpora æqualiter calefacit, ita illic unus ignis animas pro qualitate criminum dissimiliter exurit. Nec est in dubitationis parte locandum, ignem illius modi esse corporeum, in quo certum est spiritus cruciari. Adeo pertinax incendio, ut si mare influeret, caloris nullam remissionem sentiret. Similiter autem et intolerabile frigus penes inferna esse dicitur. Scriptum est enim : *Ad calorem nimium transibunt ab aquis nivium (Job xxiv)*; quod quidem in constringendo tam efficax esse putatur, ut igneos montes contactu in glaciem permutaret. Hinc stetus et deatium stridor oboritur (*Matth. xii*). Illic sunt vermes, qui nunquam moriuntur, quibus alimenta præstant ultrices curæ, vipereus livor, et situs palens. Illic est palus frequentia dæmonum horrenda ad compediendum, armata vinculis ferreis : sunt et aliæ feræ quam plures, præter fidem terribiles (*Isa. lxxvi*). Illic certe rivus est, qui Græce dicitur *εζυπον*, turbidus, cœnolentus, vasta voragine formidabilis, nebulam exhalans intolerabilis fetoris. Sed quid tartareas difficultates et ingratinas numerare comor? Plures sunt quam lingua exprimere, vel intelligentia hominis explicare, aut comprehendere valeat. Timete igitur iudicem, amici, formidate pœnas et cruciatus inferni : quia si hic tenebræ vitionum diliguntur, ibi lumen obscuritate latibulorum non videbitur. Si hic pro peccatis nostris non flagellamur, ferreis malleis sedulo ibi quassabimur. Audi quid dicat David : *In laboribus hominum non sum, et cum hominibus non flagellabuntur (Psal. lxxvii)*. Quia non flagellati cum sanctis, æternum eis supplicium præparatur : *Ideo superbia tenuit eos, operi sunt iniquitate et impietate sua (Psal. lxxii)*, superbia tenentur, ne evadant : iniquitate operiuntur, ne retro sapiant. Miseri sunt, quia felices putantur, et transeunt in affectum cordis implendum desiderio, non necessitate constricti. Mensuram humanitatis rejiciunt, ignorantes quia eorum superbia velut aranæ tela succiditur.

Abice, o auditor, omnem pravam consuetudinem, memor supplicii et infernalis incendii. Nunquid ignoras quod ex improvise tolleris, avellerisque hinc subito, dies mortis ut fur nocte veniens adrept, et proclivem in vitia præcipitem dabit. Molem omnium durissimarum pœnarum insatiabilis inferni ante oculos tuos propone, conditionem mortis animo providus retine, tumultus, molestias, acerbitates dæmonum verere, tempore non absorbebit te impius tartarus, non urgebit te infernus, neque contra te aperiet os suum puteus ille formidabilis. In quo quidem est ardor perpetuus, qui sine lignis existens, nunquam opprimetur. Ignis enim inferni ab homine non succenditur; non inuritur lignis, et semper inextinguibilis manet. Accensionis non

A indiget, et semper habet fervorem nimium. Lucet quidem ad paucam tantum flamma gehennæ, in quam anima miserabilis et flagitiosa factatur, ut illos videat, quorum amore deliquit, et augmentum damnationis sentiat, quia contra præceptum conditoris sui eos in errore dilexit. Cruciat spiritus miser igne corporeo, quia hic dum corpus coluit perpetravit scelera. Volutatur in stagno ignis ardentis et corporei, qui angelis diaboli paratus fuit, ut cum suo duce constringatur eodem debito damnationis, et fiat quod scriptum est : *Vindicta carnis impii, ignis et vermes (Eccli. vii)*, uterque enim et ignis et vermis, erit pœna carnis. Ardent animæ in inferno, et ipse (quo se igne esse conspiciunt) penitus ab nostro igne alienus existit. Nam neque visu, neque auditu, neque intellectu, nisi solo tactu, iste ignis contingentia se adurit. Verum dives in inferno tenebatur, quando Abraham quasi precabatur ejulans : *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui (Luc. xvi)*. Nota quod anima Lazari digitos, divitis vero linguam habere significatur. Quia omnis anima rationalis, similitudinem exprimit humani corporis, ad instar (ut quibusdam visum est) simulacri quod in speculo resultat habens effigiem. Ergo per hujusmodi effigiem in hoc mundo, in inferno, et in paradiso, ut Lazarus et dives cognoscitur, videt et videtur. Incorporea existens corpus esse putatur. Alicubi esse videtur, sed nulla circumscriptione locorum includitur. Quæ quidem licet instrumentis sensuum careat, intellectu memoriaque pollet, gaudio afficitur et tristitia, metu evanescit, et spe robur accipit. Aufer sensum, tolle intellectum ab animabus hominum, nulla eis pœna timoris remanebit apud inferos. Sed cum miser spiritus pœnis deputatur; affigitur, dolet, torquetur, inclamat, vociferatur; conquerendo de injuriis dæmonum, de perdita libertate, de otio quod voluptatibus præbuit. Quare aures, o auditor, queso, accommoda : et non me loqui, sed ipsum spiritum absque mendacio et omni fallacia scias, quas in inferno patitur ærumnas enarrare, atque pro se supplicare puta.

CAPUT XIII.

Acutissimus amici super dolorem, dolor, quem coetus prævaricatorum ad me cruciandum iussit, vociferare compellit, et injurias quas patior, inter initia misericordiæ vestræ notas facere. Iste hostis apud quem nunc hospitor, lucem promissit, et palpabilibus me operuit tenebris. Apostata quoque qui acriora supplicia intentat, involutus amaritudine, remedium poenitentiae mihi auferre voluit : mala laudavit, congeminavit culpam, et peccandi occasionem porrigendo sceleris excusationem edocuit. Tortuosus serpens, qui abyso subsidit interdum profunda, suis me coarctavit insidiis, sua adulatione demulsit, falsa spe illaqueavit. Hei mihi! nunc æstuo, nunc angustiis perstringor. Circumseptus miseriis, et magnum perdidit refugium. Minuendi doloris quam medicinam assequar? Dæmones me calumniantur, insaniant et frendent adversus me mali-

tiam suam detegunt, nunc venenum quod occultaverant effundentes, palam nolenti mihi propinant. Jam in facie scelus ostendunt, quod in imo cordis latuerat, facinoris nodos complicant, crimen objicientes in crimen, et in periculum præcipitant me dolentem. Et quia dolo me acciverant, tactus sum eis odiosus in manifesto. Quotidie moliuntur contra me demolitiones, quærunt quæ accusent, non quiescentes. Saviunt persequendo me obstrepentes, clamoribus irruunt in me violenter. In frigora nivis, in hiemis algorem, in tempestatem formidinis, in æstum gehennæ jactare me volunt, ut moriendo vivam, vivisque colliquescam. Carnifices substantiæ meæ, remedio ab omni abducere nituntur : ideo compedibus vinciunt, stringunt catenis, et in me multiplicia crudelitatis genera exercent. Ideo lacrymæ defecerunt, præ abundantia luctus. Quare pro lacrymis sanguis emanat. Præterea chaos et interitus os suum ad absorbendum me aperiunt. Quid igitur faciam? Fortunæ quidem meæ casus miserandus est; verum exercitus dæmonum omnis, sine misericordia existens, non potest flecti ut misereatur : vos, in quibus spes mea, qui superstites estis, et in Christo fratres mei, nunc longe a me vitam ducitis, et propterea arbitramini nullam vos posse mihi, et his qui simili immanitate hic distrahuntur opem ferre. Sed misereamini, precor, mei, et potestis, scio, juvami esse nobis miseris in hoc carcere durissimo. *Non est enim abbreviata manus Domini, aut misericordia ut liberare nequeat (Isa. LIX).* Ecce psalmista David dicit : *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cxvii).*

Antequam ergo a vobis recederem, antequam corpus exirem, antequam tortuosis colubris adjudicaret, pignus sanctæ Ecclesiæ suscepi. Et si usque in diem exitus, usque in horam mortis noxios actus, sordidantem libidinem, et nefaria complexus sum facinora; cor tamen in novissima hora contrivi, et humiliavi, munus redemptionis nostræ, scilicet corpus Salvatoris, pleno fidei manducavi sacramento. Si dum loqui dabatur, tacuissem, jure me nunc, omnesque mihi similes tartarus suffocaret. At vero Christum ego confessus sum (et omnes qui veniam mecum precantur) scelera mea detexi, lacrymas fudi. Quare cum his qui mecum sunt, salvari debeo. Jus procul dubio videtur exigere, ut si taciturnitas extrema causa est perditionis, confessio similiter extrema sit salvationis causa. Dominus prophetæ loquitur : *Tu, fili hominis, dic ad filios populi mei : Justitia justus non liberavit eum in quacunque die peccaverit, et impio non nocebit ei in quocunque die conversus fuerit ab impietate sua, et justus non poterit vivere in justitia sua, in quacunque die peccaverit (Ezech. xxxiii).* Maleficienti dictum est, morieris; bene agenti dictum est, vives, et ubi te invenero, ibi te judicabo. In pœnitentia, fide, confessione unusquisque inventus est. Paulus conscius secretorum Dei, ait : *Quia si confitearis in ore tuo*

A Dominum Jesum, cordeque credideris quod Deus ex-citavit illum a mortuis, salvus eris (Rôm. x). Ergo quod in corde habui, ore confessus sum. Nam credidi quod Filius hominis venit quærere et salvare quod perierat, et de faucibus Satanæ evellere captivatos. In hanc certe fiduciam ultima confessio latronis me adduxit, et alterius latronis animus obstinatus. Hunc, quia non credit, ignis devorat gehennæ. Alter vero quanquam similiter atrocissimis crucentatus fuisset, semperque feritatis diabolicæ exstitisset armiger, nunquam Dei meminisset, nulla mandata legis servasset, cujus spes tota erat desperatio; tamen quia respicit in ipso supplicio constitutus, magnum et præcellens invenit remedium Domini, et ubi pendeat judicem futurum agnovit. Et *B* quia illi publicavit crimina conscientiæ, cum eo paradisum eadem die introiit. Credidit et veniam meruit, sacratissimo sanguine ille aspersus est, ipsis angelis celsior factus est. Ideoque in ictu oculi cum ipso Salvator paradisum intravit. Ego quidem, et si corpus quod in ara crucis pendit, non sum sensibiliter intuitus, nec illo contactus sanguine (in specie dico sanguinis) spiritualiter tamen alterum bibi credendo, alterum manducavi penes eundem modum. Esto mihi ideo ex inferno tardior exitus, quia sceleratissimus sum latronum, neque similiter cum Christo crucifixus : attamen quia crimina mea confessus sum, et execravi actus temulentos, remedio medelæ pereunitas cruciatus debet recidi. Misereamini et sociorum, o viri Christiani, vestro adjutorio nunc opus est, ut pro nobis paschalem victimam offeratis, Agnum videlicet salutarem, qui tollit peccata mundi. Sic sic vere de baratro inferni educere potestis. Exorato Deum pro nobis, coram ipso effundite orationes, et egentibus eleemosynas porrigite. His divitiis, his petitionibus, his largitionibus vorago inferni captivos reddit, absolvit, et abire in vitam permittit. Sed scio plerisque vanis opinionibus deformari, putantes non esse orandum pro mortuis, eo quod neque Christus, neque apostoli ejus successores hæc scriptis iatimaverint. Nesciunt quidem illi plura esse ac per-summe necessaria, quæ sancta Ecclesia frequentat, quorum traditio ex Scripturis non habetur. Nihil *D* tamen minus ad cultum Dei pertinent, et vigorem maximum obtinent : quæ si contemnuntur, eam fidem quæ per Evangelium claruit, vulnerabunt. Sed propter compendium ex pluribus pauca quædam referre volo.

CAPUT XIV

Frontes credentium, sempiternamque salutem sperantium consequi sub typo Dominicæ crucis, in nomine Christi Jesu, nulla Novi Testamenti scriptura instituit signari. Similiter autem in oratione constitutos, faciem versus orientem intendere quæ scriptura monstravit? Item mystica verba quibus ad sanctificandum panem vitæ, Spiritus sancti gratia invocatur, in nulla serie Novi Testamenti reperiuntur. Benedictio aquæ baptismatis, ter aquis

immergere illum qui baptizatur, et benedictio christi in Ecclesia sine Christo et apostolorum scripturis observantur. Noluit Christus Ecclesiam suam scriptis tantum traditionibus astringi. Nam quæ non licet profanos scire, illorum doctrinam non expediebat litteris publicare. Verum his omis- sis, quoniam aliquos vestrum forsitan latet, quare cum orat Ecclesia, in orientem perfigat intuitus paucis edisseram. Omnis igitur Christianus in ora- tione constitutus ad orientem faciem dirigit. Quare? ut antiquam patriam quam perdidit, perorando re- quirat, ut paradysum, ex quo pulsus est, quemque ad orientem Deus plantaverat, sinceris petitionibus recipiat; ut in occidentem versum vultum Christi pendantis in cruce videat. Quippe Christus crucif- xus plagam occidentalem, ad quam conversus erat, conspicabatur. Quare in prima Sabbati stando quis- que fidelis orationes suas in atriis domus Domini perficit, ut consurgens cum Christo quod sursum est quærat, sicut egregius doctor hortatur. Tenor quippe orationis, qui sine inflexionis vicissitudine diebus fit Dominicis, futuram resurrectionem por- tendit. Futuri enim sæculi dies illa imago est, in qua genua orantium non succidunt. Unde a Moyse non prima, sed una nominatur. *Et factum est, inquit, vespere et mane dies unus* (*Gen. 1*), quasi per circuli- um reducta frequenter, eadem una sit, et octava, quæ nullam habebit varietatem: nil declive post hujus temporis decursum, siquidem erit sine ves- pere, sine successione, absque senio. In aliis vero diebus cum terra genibus contingitur, humani ge- neris casus per peccatum, et expulsio de paradiso significatur. Sed rursus cum os in sublime tollitur, per clementiam Redemptoris ad cælum revocari ex- solem liquido manifestatur. Planum ergo est, ut opinor, quam multa sint in Ecclesia plena vigoris, exuberantia sanctitatis, fidem corroborantia, et homi- num actus dirigentia in melius, quæ chartis a primo pastore commendata non sunt.

Sed occulto suo judicio habenda ipse tradidit, et per vicarios apostolos paginis et atramento amiciri non permisit. Apostolicis sane mandatis, non scri- ptis insistendum est. Audi Paulum dicentem: Laudo vos per omnia, quoniam memores mei estis, et sicut tradidi vobis, traditiones tenetis, sive per sermonem, sive per epistolam, id est, sive verbo, sive scripto (*II Thess. 11*). Earum traditionum quas sive scripto fecit Apostolus, una est pro defunctis exorare. Hujusmodi traditionem non solum Paulus, sed omnis chorus apostolorum, a primordio Eccle- siæ constituit. Nec quidem traditio usu temporis semper emanans ex longa consuetudine, Ecclesiæ Dei radicibus inhæret. Quamobrem, sicut multa sa- cramenta sine scriptionis intimatione ipsa observat, sic pro fidelibus defunctis non habens emolumentum scripturæ novæ legis, preces jugiter ad Domi- num sancte ac pie ab initio fundit. Certum esse novi apud vos quod scripto minime invento, probata testium fides, omne ambiguum excludit. *In ore,*

A inquit Omnipotens, *duorum vel trium testium stabit omne verbum* (*II Cor. xiii*). Suscipite igitur tes- tium qui fallere non noverunt, probationem. Her- mannus Capuanus episcopus Paschasium diaconum, qui dudum ex mundo transierat, quem nequam ista dæmonum caterva cum poterat, hoc deducebat, in thermis Puteolanis invenit. Qui quidem episcopi oratione veniam promeruit, sicque promissum pro quo tenebatur, confessionis animadversione non damnaverat. Siquidem omnium unanimitate supe- ratus, in sua tamen sententia usque in diem sui exitus perstitit, Laurentium amando atque præfe- rendo, quem episcoporum judicio præesse sibi Ec- clesia refutarat. Ideo enim pœnali loco deputatus fuerat, quia in parte Laurentii contra senserat Sym- machum. Mei ergo (quem pœnituit) vestræ depre- cationes non potuerint delere condemnationis chi- rographum? Donabit Dominus propitius, orationi vestræ et eleemosynæ quem destinaverat ardentis gehennæ stagnis atque sulphuribus.

CAPUT XV.

Judas Machabæus vir justus, Deique amicus ex- stitit. Hic quidem vir cum multis et magnis sæ- pissime Domini misericordiam precibus consecutus fuerat, spe ad superiora elevatus, pro mortuis etiam offerre sacrificium pia devotione sensit (*II Mach. xii*), verum pro illis qui mandatorum legi- prævaricatores exstiterant, et idolis a Timothæo et Sosi- patre comprehensis, obsecuti fuerant. Quippe cum Judas pietate commotus eos sepulturis paternis tra- deret, donaria idolorum, a quibus lex prohibebat Judæos, sub vestibus interfectorum invenit. Omni- bus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse, propterea benedixerunt justum judicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. Atque ita ad preces conversi, rogaverunt Dominum, ut id quod factum erat delictum, obliteraretur. Hac itaque de causa Judas argentum collegit, et Jerosolymam of- ferri pro admissio jam dicto mandavit, memor illius: *egredietur vas purissimum* (*Prov. xxv*). Non est ar- bitratus eos qui legem violaverant æternum suppli- cium perpessuros. Litteræ superficiem non est ve- ritus, sed per intellectum complexus misericordiam opificis Dei, ad offerendum congregavit argentum multi ponderis, ut qui damnati erant, ab incendiis æternis erueret. Tunc populum alloquebatur, cum ad misericordiam fratrum videbatur pronus, quando commovebantur pro delicto fratrum viscera. Colla- tionem argenti fecit, sed non elegit numerum quem- vis. Nam duodecimum et millesimum solummodo assumpsit, ut per duodecimum sanctæ Trinitatis fides, quæ per quatuor mundi partes prædicanda erat, insinuaretur; per millesimum vero ejus inte- gritas et perfectio commendaretur. Drachma vero denarius erat argenteus, insignitus imagine regia; hujusce denarii oblatione, qui ad imaginem summi Regis conditi fuerant, Machabæus capitali decreto suppositos redimere statuit. Si pro mortuis oran- dum non esset, nunquam vir Domini tale quid cen-

suisset fieri. Si Deum offensurum se scivisset, nequaquam collationem fecisset drachmarum, pro transgressoribus legis. Quomodo amicus Dei oblationem pro defunctis Jerosolymam misisset non exaudiendus?

Denique sacra Scriptura non hujus, ut amici Dei memoriam in hodiernum usque servasset, si contra Dominum aliquid præsumpsisset tali oblatione. Scio Scripturam dicentem: *et tu reddes unicuique juxta opera sua, et, quæ seminaverit homo, hæc et metet, in inferno quis confitebitur tibi?* (I Cor. 111; Galat. v.) Verum in secundo adventu Redemptoris, in terribili judicio illo et mundi consummatione, complebitur hæc sententia. Tunc indubie omne mundi tempus evanescet: tunc erit irrita omnis deprecatio. Nam ubi tunc pauperes? ubi missarum solemnitas? ubi psalmodiæ? ubi beneficia? Ubi quidem facta est nundinarum solutio, frivola regressio est ad mercandum. Propterea precor, amici, ante illam horam leviora facite onera mea, quia delictum meum non contexero caligine negationis. Effundite preces coram clemente ac misericorde Domino. Exauditurus est certe clamorem vestrum pro me atque aliis, qui ad pœnas nondum migravimus sempiternas. Quando apud vos in mundo oravimus, ut vestris juvaremur obsequiis utcunque promeruius. Non exurimur in ea flamma, in qua dives cruciatur. Nondum chaos magnum nobis objicitur, nondum regressus obstruitur: præstate auxilia, et offerte pro nobis hostiam redemptionis. Nam talibus suffragiis pœnæ nostræ mitigantur, et tabescunt, locus quietis aperitur, et verum lumen faciei divinæ quod erat nobis absconditum, paulisper illucescit. Horrendæ sunt minæ omnipotentis Dei, sed vincit eas ineffabilis ejus clementia. Propter hæc enim salutaris ejus descensus, tartarea hæc irradiavit antra. Propter hoc multos, qui in eum crediderunt, reges, et prophetas, principes et judices, et ex Hebræis numerosum populum ab inferis reduxit.

Propterea puto omnes qui hominem illum esse, verumque Deum natum de virgine crediderant, et miracula quæ supra naturam fecerat, mortuorum, cæcorum, mutorum et surdorum, leprosororum, hydropticorumque, aridorum, a dæmonibus obsessorum; gressuum maris, multiplicationis panum et piscium, et commutationis aquæ in vinum, æquo animo susceperant, esse voluit eos in parte prædæ atque morsu: quibus infernum hunc antequam resurgeret, sauciavit. Volt utique misericors Deus, ut nostrum qui mortui sumus onera, vos qui vivitis portetis: si tamen ante, vel etiam dum vocabamur, pignus Ecclesiæ suscepimus, si sacramentis ipsis fidem pleno corde præstitimus, et si carnem et sanguinem Jesu-Christi non specie, sed fide, non exteriori visu, sed interiori affectu spiritaliter manducavimus. Vult plenus misericordia Deus, ut in adjutorium nostrum et proximum intendatis. Non est enim opus sanis medico. Ut quid per incruentam hostiam occasionem dedisset faciendæ memoriam

pro nobis, qui vos anticipavimus? Ut quid in scripturis et trigesimis, et anniversariis diebus omnium obituum commemorationes apostolica et catholica per fines orbis terræ celebraret sancta Ecclesia? Si enim impium, si abominabile, si frivolum, si inutile Redemptor humani generis tale obsequium reputaret, quomodo etiam multi hactenus sancti Patres decesserint, neque alicui eorum revelatum foret, quatenus hujusmodi errores a Dei Ecclesia amoverentur? Sed neque inter sacrorum solemnitas successores apostolorum, in ipsis mysteriis pro dormientibus deprecationes semper fieri censuissent in hunc modum. Non habentibus etiam locum refrigerii lucis et pacis, qui potest, commodel. Num ignoratis quid dialogus Gregorii, cui summi angeli in solemnitatibus sacrificiorum famulabantur, fecerit? Hic aliquando per lapideum pontem, quem imperator Trajanus extruxerat, gradiens modicum tardato eundi officio, ex industria ardentem orationem ad Dominum pro remissione peccatorum Trajani fundit. Et continuo vox ad eum cœlitus facta est, dicens: «Orationem tuam audivi, indulgentiam Trajano donaturus, sed tu amplius abstineas pro impiis orare.» Nolite, quæso, dicere in cordibus vestris, falsum hoc aut fictum esse. Quærite, si placet, apud Græcos: Græca certè omnis testatur hæc Ecclesia. Et quanquam multorum martyrum sanguinem effuderit Trajanus, oratione tamen sancti viri coactus est illum reddere tartarus alioqui implacabilior. Sed magnus Athanasius ille in sermone quem scripsit de dormientibus, sic loquitur: «Oratio pro fidelibus defunctis non est omittenda, ubicunque morte præoccupati fuerint. Offerenda est salutaris hostia, offerendum est oleum. Offerendi sunt quasi pro sepellendo cerei, Christum Dominum vocando in adjutorium. Sunt, inquit, Deo acceptabilia hæc, et multam ex ipso ferentia retributionem. Et oleum quidem et cereus fragrantiam odoris emittunt. Incruenta vero hostia propitiationem impetrat. Largitio eleemosynarum accumulationem conficit retributionis.» Talis debet esse pro dormientibus offerentis intentio, qualis est habentium infantem tenerum et debilem, quo languescente hostiam, oleum, cereos in templo parentes offerunt. Verum puer neque contingit, neque offert, prorsus existens ignarus sacrificii, sicut abrenuntiationum et professionum, in regeneratione baptismi.

At vero promittentium atque offerentium fides absque dubio efficit, ut hæc multam in his pro quibus geruntur, habeant efficaciam. Talia docti a Spiritu sancto apostoli constituerunt. Talia successores apostolorum confirmaverunt in Spiritu Dei. Talia postmodum Ecclesiæ doctores docendo comprobaverunt: Inde est quod incrementum suscipiunt, et dilatantur ab ortu solis in occasum, ab aquilone in austrum ad gloriam et laudem Regis omnium sæculorum. Suscipit utique Deus sacrificium altaris, hostiam laudis, quia sitit generis humani salutem. Nunquid Deus angelis mercedem laborum seu coro-

nas præparavit? Nunquid propter angelos in terras descendit, carnem assumpsit, homo factus est, passionem et mortem debellavit? Nunquid angelis dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est?* (Matth. xxv, 24.) Non subest fides affirmationi, sed sicut propter hominem passus est, ita omnia propter hominem præparavit. Cujus mortem perosus, vitam diligit. Quis enim aliquando convivium magnum paravit, amicos invitavit, mensas ferculis instruxit, et expositis epulis convivas vesci prohibuit? Sed ego quidem, et qui mecum sunt, per negligentiam, per desidiam et spurcitiâ, indigni facti sumus et a janua convivantium prohibiti. Gerite igitur nobis morem, vicem supplete, sed transmittite ad nos quæ omisimus. Quæ debueramus, vos pro nobis erogate, et reconciliate miseris nobis Redemptorem, quem offendimus. Verum nullâ macerari ambiguitate convenit egenorum atque pauperum causa, ut salutem non consequantur, eo scilicet, quia non relinquunt superstitem, qui sacerdotem ad sacrificandum invitavit, qui eleemosynas dispergere, aut qui orationibus vacare debeat. Putasne, injustus est Deus ut habenti intercessorem indulgeat, non habenti vero immisericors existat? Absit hoc! Justus est utique Deus, non habentes beneficos, habentibus connumerans, nam beneficia quæ pro suis mortuis quique faciunt, misericors Deus pro omnibus, qui meruerunt in vita ut juvari possent, acceptat. Ideoque magis annitendum est vobis ut sacrificium offeratur, ut orationum fiat instantia, ut eleemosynarum succrescat largitio, quia quod putatis singulare, benignus iudex ut commune accipit.

Item justorum animæ quæ sidereas mansiones percolunt; quanquam pro omnibus, illorum tamen qui viventium famulatu et singulari obsequio destituuntur propensius orationes suas ad communem Dominum fundunt. Namque ut pro se iudicem deprecantur, non indigent. In cælo quippe (ubi sunt) summum bonum est, et nullum in alium. In inferno autem inferiore adest nullum bonum, sed malum summum. Apud nos vero malum quidem est, verum haud summo discruciamur. Quare beneficiis vestris possumus adjuvari, iis nostri reatus expiari poterunt, ut aut tolerabiliorem nunc damnationem patiamur, aut integram adipiscamur remissionem. Accingimini ad persolvenda beneficia pro defunctis vita Christianis: quæ quidem si his quorum sinistra trutina terram contigerit, parum conferant, eorum tamen qui faciunt, remedia sunt et consolationes. Universæ vix Domini misericordia et veritas. Semper iudex aliquid de pœna mali relaxat. Si iniquitatem observaret, et iudicem sustineret? Si in fluctibus interioris et exterioris calamitatis, quantum potest, attereret, oblivisceretur misereri Deus, et contineret in ira misericordias suas. Quare non exercet juxta molem scelerum pœnas miserorum. Omnis humana vita peccatis circum-

ΠΑΤΡΟΙ. CCII.

accusatur; sed propitiatio non cessat, quia non est tantum iudex in observatione iniquitatum, sed in omnium iudicio misericors. Vultis audire quantum paschalis victima nobis conferat? Felix episcopus ei, quem dudum defunctum in vaporibus sibi obsequentem invenerat, indulgentiam per sacrificium impetravit. B. quoque papa Gregorius pro quodam suo monacho, qui hoc in igne cruciabatur per triginta continuos dies, hostiam salutarem offerri præcepit. Et factum est ut, trigesima oblatione completa, monachus communionem susciperet, simul et evaderet supplicium. Sustinetis accipere quantum eleemosynæ pro defunctis exhibitæ, nobis conferant? Apud Alexandriam episcopus quidam vitæ admodum venerabilis, quemdam in vicinia sua philosophum habuit, Evagrium nomine: qui quidem, quanquam gentilis fuisset, episcopi tamen amicus erat, quia in philosophorum gymnasio exstiterat ejus discipulus. Hunc episcopus ad fidem Christianorum promoveri cupiens, ei salutis verba frequenter prædicabat. Quibus cum nequaquam philosophus caperetur, episcopo perhibetur dixisse: « Domine mi, inter omnia mihi displicet, Christianos vos somnari mundum solum, corporum resurrectionem futuram, mercedes secundum opera reddendas fore, asserentes insuper quod qui miseretur pauperi, feneratur Domino, qui in nomine Christi pro animabus vestrorum defunctorum Christianis pauperibus subvenit, centuplum recipiet. Quæ omnia quoniam procul a vero sunt, ludicris et fabulis adnumerò. » Verum episcopo confirmante multis argumentis nihil falsitatis esse in dogmatibus Christianorum, discessit philosophus: et haud multo post tempore credidit episcopi prædicationi, atque baptizatus est.

Tandem aliquando, cum rerum suarum facturus esset rationem, accersivit episcopum, illique ait: « Sume auri libras sexaginta, pauperibus, prout dixisti, distribuendas: data syngrapha, quod a iudice Christo pro una centum in illo (de quo tantâ sonas) sæculo recepturus sim. » Quod cum episcopus sine cunctatione fecisset, accepit pecuniam eo modo quo prædixerat philosopho, eam pauperibus erogaturus. Denique, cum jam moreretur philosophus, jussit filiis suis ut sibi chirographum pontificis in manu sepeliretur. His ita peractis post diem tertium philosophus episcopo in somnis apparuit dicens ad eum: « Vade ad sepulcrum meum, o episcope, et recipe chirographum tuum: nam debitum omne recepi, nequiquam jam mihi obligaris, cum jam dudum de Christo centuplum certe acceperim: quin etiam ut nullo te ambiguitas circumagat, propria manu subscripsi. » Obstupuit igitur episcopus, prorsus eorum quæ gesta fuerant ignarus. Qua de re sub diluculum filios accersiri jussit philosophi; a quibus cum didicisset verum esse quod in somnis viderat, convocato urbis clero, perrexit ad monumentum. Quo aperto philosophum sedentem conspicati sunt, manumque protendentem cum litteris. Quas unum clericorum episcopi accepturus, de manu

illius evellere nequivit; porrigebat enim episcopo. Pontifice igitur accipiente litteras, philosophus recubuit; episcopus in conspectu omnium eas perlegit. Tenor autem scripturæ, quam paulo ante ediderat ipse philosophus, hujuscemodi erat: Evagrius philosophus, sanctissimo episcopo in Domino gaudere. Noverim te, Pater, ignorare, quod pecuniam omnem, quam tibi adhuc in corpore vivens dedi, centuplicatam, sicut mihi promiseras, recepi. Quam obrem nulla debiti ratione mihi astringeris. His auditis, obstupuerunt omnes qui astabant. Ast cautio episcopi haud negligenti jussione reposita est. Qua re, o amici, manifestum est, quid sacratissimi corporis oblatio, quid oratio, quid eleemosynæ nobis conferant; procul dubio perversitatis plumbum convertunt in argentum sinceritatis.

CAPUT XVI.

Postremo quod officium extremi muneris non debitis intermittere, Joseph docet et Nicodemus, qui quidem mistura myrrhæ et aloes quasi libras centum ferentes, corpus Dominicum condierunt; maximam laudem et gloriam consecuti.

CAPUT XVII.

Item sanctæ mulieres, ut eadem officio exhiberent, multa et pretiosa unguenta paraverunt. Unde ipsum Salvatorem meruerunt videre. Atque quanto præconio extollantur quotidie pro orbem universum, non est in ambiguo. Si sepulcra, rationes, obsequia defunctis fieri magister noster Christus renueret, nequaquam suum corpus mundo in exemplum exposuisset universo. Ecce Joseph et Nicodemus multam insumpserunt pecuniam, ut illud tantum corpus a vermibus defenderent. Certe qui potest, divitiarum copiam erogare debet, ut corpus amici honeste sepeliat, maxime vero ut animam eripiat dæmonum faucibus. Sed et pro nobis orantes beneficiis vestris conducite, succurrite pauperes nobis. Atqui et ad illud quod ante omnia maximum præstat remedium obnixius enitamini, ut Agnus scilicet, qui tollit peccata mundi, in memoriam defunctorum frequentius immoletur.

CAPUT XVIII.

Hujuscemodi oratione ad vos transmissa rationalis spiritus, quia credit persuasisse, admiculum exigit simul et favorem vestrum, quæ quidem haud dubium est exhibituros fore vos: qui fide vivitis, cum quibus nos jam pridem ejusdem conditionis fuimus, habituri hic vos prope diem socios. Sed, quia oratio jam longius processit, reliquum est, ut animo incalcescente, innovatoque auditu, pauca, quæ dicenda supersunt, de lamentationibus funerum, de adventu Antichristi, et de die extremo Domini, deque resurrectione ejus atque iudicio enodemus.

CAPUT XIX.

Movet me conflictus humanarum necessitatum, ut rememorem amicis aliquas causas nostræ communis calamitatis. Sed multo amplius avolare me facit altitudo divini consilii, cum cogitem qualiter in utero infantes format, membra coaptat, nervos et

A arterias compaginans, cuique humani corporis particulæ congrua officia dispertit. Animat lutum, et pulveri jungit spiritum, cibum in carnem, vinum in sanguinem, phlegma in ossa permutat. In vulva ut bonus pictor, imagines adumbrat; colores distinguit, qualitates distinguit; statuit terminos vitæ, quos diffinivit ante fundamenta mundanæ molis, quam cernimus. Hæc consilii profunditas exquisite quidem corpori animam indit, et mirabilius, ut puto, dirimit a corpore. Nam quis est homo qui vivit, et non videbit mortem? Mortales sumus, terrei, et in pulverem reversuri. Hinc dolor innascitur, hinc oboritur pavor, et hinc gemitus concrepitant. Et enim qui heri fulgebat veste auro texta in hemicyclo sublimatus, elevatus superciliis, undique astantium multitudinem splendide septus, hodie exanimis atque adeo putens ad sepulcrum in fetetro portatur: miserandus humatur, amicorum quidem magna pompa atque frequentia vallatus, luctibus, decantationibus honoratus, illustratus funeralibus. Sed post modicum hæc amittentur, etiam cum nominis memoria. Non enim ulterius sepulcro amicitia cujuspiam progreditur; adeo qui heri tumescebat, hodie anhelat languoribus. Qui paulo ante formidandus erat, hodie olidus cernitur: heri speciosus, hodie abominabilis; heri in domo, hodie in sepulcro. Ubi dives? ubi tumor, ubi apparitores contorbantes omnia? Ubi violentiæ, ubi potentatus, ubi motus rerum, ubi bella, ubi collatio signorum? Omnia sunt pulvis cinis omnia, omnia favilla, et umbris ipsis prætereuntia celerius. Quo abierunt hæc omnia? gloriæ magnitudo evanuit? primores? ubi si'ia? dulcisque filius? ubi procax uxor? ubi amicus? ubi adversarius? defecerunt universi, et hic quidem paulo ante. Ille verò pro patria interit, hunc æquoris procella subruat, alius morsibus ferarum internectus est. Vere istud umbraculum nihil distat a vernis floribus. Nam ad illorum similitudinem liquescit, et marcescit homo.

Unde satis apparet quod compago nostri corporis a jumentis in nullo dissimilis est. Præcede modicum; preveni, præcurre, inspicere sepulcra mortuorum et videre non renuas, triste et nequaquam delectabile spectaculum. Incumbe diligenter, et deformatum quod est mortuorum, reforma. Vide pulverem dissolutionis, et nostri fastus calamitatem sustine. Replere odore nimio, intolerabili fetore. Vestra sunt hæc, non aliena. Patere fortiter evaporantem de putredine halitum, et tabem expirantem. Suffer vermium acervos aspicere. Intuere diligentius, si libet, discerne, si tibi posse suppetit. Apta rursum os ossi, et si vis singulas eorum, quæ cernis soluta, partes partibus compone, considera, si vales, cujus hæc, cujus illa sit: quis iste, quis sit ille; utrum senex an adolescens, felix an pressus infortuniis vixerit, longævus an cito vita functus, gloriosus an ignobilis. Hæc expende, circumspecte, quanto mœrore quantaque maceraberis tristitia? Quo, inquires, figura horum et decor abiit?

Quam ingratus est iste aspectus, quam displicens, quam sordidus, et quam tristifer: heu hanc sortem! Carnes solutæ sunt, viscera dirupta, partes diægregatæ plasmationis et fabricæ, decor exterminatus. Ad horum certe similitudinem quisque nostrum in loculis deponetur, computrescet, deinde eadem vermium ingluvie consumptus dissolvetur. Intelligis, homo, quid dicatur? Circumspice sepulcra, et vide ossa humanæ compaginis, reversusque ad te collacryma, ingemisce, suspira de profundo, animadvertite humanam calamitatem, qualem finem sortita sit, animadvertito. Quis rex, quis dives, quis pauper, quis nobilis, quis ignobilis, quis liber, quis miles, quis princeps, quis justus, quis damnatus, quis sapiens, quis insipiens, quis orator, quis barbarus, quæ concepit, quæ pepererit; quis pater, quis filius, ex aspectu aut contradictione horum ossium nequiveris pronuntiare.

Quid multa? Optimum quod apud nos sensu percipitur, æqualem ossa videns, corruptionem patitur, et tamen humana cura omnis ad hoc enitur, ut in vita hæreatur. Propterea domorum ædiumque fabrica excogitata est, ut neque frigoribus neque caloribus corpora nostra exanimentur. Agricultura quoque quid aliud est, nisi quædam vivendi præparatio? Cura conservandæ vitæ formidine mortis tantum exercetur. Medicina similiter in honore penes homines eadem ratione habetur. Nam quodam artificio videtur supplicio mortis resistere. Lorice, clypei, galeæ, cuspides, ocreæ, armorum apparatus, parietum ambitus, portæ cum vectibus ferreis. Munimina vallorum ob quid aliud, nisi propter metum mortis excogitata sunt. Cum utique mors adeo formidolosa odio vitam premat acerbissimo, quomodo superstes, mortui nulla tangetur pietate? At non tristitia dignum est: cum intueamur illum, qui paulo ante vivebat, mutum factum de subito et immobilem? Extincta esse instrumenta naturæ, neque visu, neque alio sensu operantibus. Cui sive ignem apponas, sive ferrum, sive corpus gladio confodias: aut si volatilibus quæ carne pascuntur projicias; aut si in cœnum abjicias, ad omnia qui jacet, similiter afficitur. His ita factis permutationibus, vi. alis causa, cujuscunque modi sit, evanescit et in ictu oculi abit. Velut si lucerna exstinguatur quæ ardebat, neque in lichno flamma perseverante, neque locum ad alium demigrante, sed in disparitionem omnimodam secedente. Quomodo id fieri potest, ut tantam tristitiæ molem quispiam sine dolore sustineat? Exitum animæ audimus, corpus relictum cernimus; sed qui vivificabat, spiritus quid sit secundum naturam, et quo abierit, ignoramus. Non aer, non unda, nec aliud quid monstrat illam virtutem, quæ corpus exercebat. Qua egressa, mortuum jacet quod relictum est, et invidiæ corruptioni obvium. Quis igitur vel si ferreus sit, potest a lacrymis temperare tali superveniente jactura? Hinc roræ dilaniantur, stillant oculi, et pectus adductis palmis sonat

CAPUT XX.

Verumtamen in vanum lamentis miser afficitur, pro mortui causa plorans et deficiens. Vanum est lugere in sepulcris habitantes, dissolutos, et in suum pulverem jam reversos, aut post modicum reversuros. Quousque luctus et clamor, tumultus et crepitus, mœrores, blasphemix, ad sepulcra usque dilaniatio? Curata humatione et post ora dissecantur, lamentatur in foro atque in ædibus. Quid facis, o homo, mortuum dormientem conspicaris, et prurumpis in convitia? Filium primitus mortuum plangis, quasi non sis moriturus? Illius finem in conspectu habes, et tuum non præstolaris. Hæc cogita tecum quis sis, et cum sis mortalis, quem genuisti similis tui erat. Cujus principium habuisti, finem illius debuisti exspectare. Noli molestus esse cum juvenem avocari conspicias, et transmigrare ad statum meliorem. Tu ipse haud multo post quem lugens sequeris, comitaberis, eum terminum nullus hominum effugere poterit. Non est a potioribus ad deteriora ista sevocatio, imo a corruptibilibus ad incorruptibilia, a visibilibus ad invisibilia, quibus nos sumus destinati. Noli ergo fletu mensuram excedere. Juxta illud quidem, quod Dominus ac Salvator noster dicit: *Beati qui lugent.* (*Math.*, v, 5), non propter funera, sed propter peccata sua. Sed scio quod dicis: At homo sum, non possum non tristari. Non prohiberis lacrymari et dolere. Natura enim angit, huc impellit. Requirit consuetudinem et confabulationem quotidianam. Non prohiberis contristari, uti Christus te docuit; nam super Lazarum lacrymatus est. Lacrymate tu quoque, sed cum honestate, sed cum timore Dei.

Quod si obiit singularis peccator, qui Deum offendit vehementius, solummodo lacrymari fas esto, quod illi tamen nihil attulerit, utilitatis. Sed tribuere solatium quod potes eleemosynarum, oblationum, hoc est ei adesse. Propterea gaudendum, quoniam præcisa est malitia illius. Rursus, si justus exstitit, lætandum est: ad portum enim quem cupierat, pervenit ab incertitudine hujus stadii semotus. Quod si juvenis, gratulari oportet, quoniam laqueis mundi præreptus est. Si senex, non est dolendum, adepto enim quod desiderabile ante omnia videbatur omnibus, satiatus decessit. Contristare, si adeo libet, sed modum non transcendas. Nam mors naturaliter accedit, hinc enim intravit homo in mundum, ut exiret. Peregrinatio est vita hominis super terram. Cum multum ambulaverit, redeundum est. Ad idem dies ducunt singuli. Num ignoras quod ille qui anxietur plus justo, aliquid majus ipsa natura requirit. Homo natus est mortalis. Si natura iter suum peregit, quare tristaris? Nullus dolet, quod esculentis et poculentis alitur. Nullus absque his gestit vivere. Sed expers mortis esse contra naturam appetis: solæ leges naturæ. Mors certe de illarum rerum numero est, quæ semel homini contingunt. Excipe, quod natura omnibus communiter dedit. Non involvat mordaces curas in animo

tuo, mœror duplicatus. Mites sunt plagæ, quare dolores sunt decentes. Animo sano et recto fortuna quævis contemnitur, et sarcina tentationis quantacunque sit, levigatur. Anxietas ista mœroris ideo tibi apparuit, ut a frequentibus procellis, a variis sæculi fluctibus indemnis egrediaris. Hæc tibi Sapiens persuadet: *Conjungere, inquit, Domino, et sustine, ut crescat in novissimo vita tua (Eccli. 11)*. Quam plura sunt, quæ sine vulnere sanari nequeunt. Dolores isti putantur nocentes, sed si tuleris, remedia tibi præstabunt. Nam in adustione ignis, in sectione ferri, remedium expectatur. Mordax adjumentum, interdum fomes est medelarum. Medicus cœlestis ad te curandum venit, tu noli quod spirituale est facere animale, bonum est a Domino redargui? jucundum esse debet a Domino castigari. Et quidem moleste ac supra modum dolore admittentibus terribile est, quod dicitur: *Recedant a me iniqui. Vias enim illorum scire nolo, quoniam luceerna illorum extincta est, et gemitum habebunt in vita sua. Erunt enim sicut palæ, quæ a vento agitantur, et sicut pulvis qui a tempestatibus tollitur.*

Una via est Christus, quæ ad cœleste palatium credentes perducit. Per illam viam qui pro mortuo immodestius dolet, non gradietur. Casus ejus festinanter veniet, ægritudine vexabitur, quia medicum propulit assistentem. Flendum est, dolendum est. Flendo intravimus mundum, ut lacrymis hauriremus dolorum primitias. Audi Sapientem quid dicat: *Ego, inquit, natus accepi communem aerem, et in similitudinem factam decidi terram, primam vocem emisi similem omnibus plorans, fasciis involutus, curis magnis nutritus sum. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. Unus ergo omnibus introitus, et similis exitus (Sap. vii)*. Quare necesse est, uti qui venit transeat. Quid igitur tristitia maceraris? Angustum certe satis est tempus vitæ mortalis. Simul homo gignitur, simul obruitur morte. Vince ferendo impositum onus æquo animo. Quodvis onus gravius lædit si gravate portetur. Non est sub hominis potestate non mori, quia nasci humani non exstabat arbitrii. Bari sunt in hoc sæculo prosperi eventus, turbulenti vero sunt densissimi. Votiva debent esse pericula, ut virtus inhabitans examinetur. Cessantibus ventis, nec probatur, nec cognoscitur gubernantis peritiam. Congruit famulis Christi probari calamitatibus et sub pressuris, et angustiis excrecere ad modum ignis succensi. Talibus exercitationibus, hujusmodi certaminibus virtus crescit, et dilatatur: et portum attingit optandæ felicitatis. Audi Paulum dicentem: *Quoties, inquit, infirmor, tunc verius probor: et placeo mihi in infirmitatibus meis (II Cor. xii)*. Usus frequens laborum, robustissimum corpus efficit, otium et desidia virtutem faciunt abjectam et dissolutam.

CAPUT XXI.

Audite, mulieres, quibus dolorum amicus est, quæ luctum acerbiorum exercetis, quoniam vestigia illo-

rum qui fidem non habent imitamini, quorum plerique pro suis mortuis dissecant facies, dilacerant carnes, et capillos evellunt. Dic, mulier, quare luges, si credis quia resurget? Mihi crede, dormit. Irrepens somnus claudit oculos. At, inquires, fortasse, propter familiaritatem, opitulationem et curam rerum quam gerebat, et propter alia multa quæ administrabat. Verum cum pterum perdis, qui obsessus ab infantia debilitatibus omnifariam inefficax existit, et ad omne opus inutilis. Quare ploras? Quid requiris? Bonæ, inquis, erat indolis, et ideo fructum præstolabar: ex me genitus erat. Idcirco maritum conqueror ereptum, pro filio lamentor: ob hæc fleo, dissecorque. Non ut incredula quæ minus resurgant, sed magna spe viduata, et privata solatio. Caput mihi ablatum est, domesticum amisi. Qui omnium consors fuerat, cujus præsentia refovebat, qui consolabatur, extinctus est. Hæc defleo. Scio quia resurget, sed nequeo sustinere patienter, quæ interponitur, separationem. Multa rerum perturbatio me circumvenit. Omnibus exponor injuriis. Clientula quæ prius me reverebatur, nunc despicit. Insultat nunc mihi, quisquis aliquid mali sub ipso passus est, et in me iram suam declarat. Hæc sunt quæ me æquius quod accidit non permittunt ferre. His et similibus irritatur animus, spiritus accendit, et tota colliquescit corporis machina. Quod remedium huic dolori præstabitur? Quis sermo tristitiam mitigabit, et expellet de illius animo.

CAPUT XXII.

Primum ergo redarguenda est, quoniam non sunt hæc doloris causa, et irrationalis passionis. Nam, si hæc deplorares, oportebat ut semper lugeres illum qui obiit. Sed, antequam prætereat annus, obliviseeris, ac si non fuisset, maxime si secundo nubere vuleris. Sed talem in præsentiarum non querit oratio; at eam quæ mariti torum intemeratum custodiat. Tu quare luges puerum, quare maritum deploras? Et hunc quidem, quia fructum non edideris, illum vero quia præstolabaris, ampliorem. Quantæ incredulitatis et perfidiæ est arbitrari, quod maritus vel filius te in securitate statuatur, et non Deus? Quomodo non putas te ipsum exacerbare? Ideo tales tollit Deus de medio, ut non eis ita vehementer alligata permaneat, ut ab illis spem tuam amoveas. Nam Deus æmulator est, et nobis ab omnibus diligi vult, quia multum amat ipse nos. Scit enim consuetudinem immoderate amantium vehementer zelotypam esse, qui potius animam dare vellet, quam suis amatoribus displicere. Propter hæc dies temporis illorum detruncat. Non erant antiquitus viduæ neque infantes orphani. Quare Abraham et Isaac multo permisit tempore vivere, quia, dum viverent, Deum suæ voluntati præposuerunt. Dixit enim ad Abraham: *Macta, et mactavit. Similiter autem et Sara ideo consenuit, quia Deum magis audivit quam se: sed neque propter filium, neque propter maritum Deum exacerbavit. Nunc autem quia declives, o mulieres, estis, vestros viros Deo præpo-*

nis, ideo ipse vos invitans ad sui ipsius desiderium abstrahit. Noli diligere maritum plus quam Deum, viduitatem aliquando non senties. Vis audire quomodo amandus est Deus? Non primo patrem aut matrem, deinde Deum diligas; non filii, vel filiae plusquam Dei charitate tenearis. *Qui amat*, inquit Christus, *patrem aut matrem supra me, non est me dignus* (Matth. x). Ama virum tuum ut carnem, ama et Deum, sed ama illum non ut carnem et sanguinem, sed ut spiritum (I Cor. vi). *Qui enim adhaeret Deo, unus spiritus est* (Matth. xxii). Deum quidem primo loco debet diligere ex toto corde, et ex tota mente, et tota virtute, proximum vero tuum sicut teipsum. Non debes diligere proximum ex toto corde, mente, atque virtute. Rursum inquit, *diligite inimicos vestros* (Matth. xxii), non addidit ex toto corde, nec diligite inimicos vestros ut vosmetipsos, sed tantum, *diligite inimicos vestros*. Sufficit eis quod diligimus, et odio non habemus. Deus igitur praeter omnibus diligendus est (Matth. v). Quod si Deum magis amas, noli flere. Nam qui magis diligitur, immortalis est, et non permittit ut minus dilecti sensum accipias doloris. Ideo B. Job nihil animam discruciauit, audita filiorum morte repentina (Job i). Quid dicis, o mulier? Maritus et filius assistebant, Deus autem non opitulabor tibi? Quis illam tibi dedit? Nonne ipse, te quoque qui condidit? Nonne ipse? qui quidem de non esse perduxit ad esse, animam insufflavit, intellectum tribuit, mentem inseruit, qui filio suo unigenito pro te non pepercit, tui obliviscetur, et servus memor erit? Haec verba sunt plena ferventissimae indignationis. Maritus tuus si tibi benefecerit, vicem accepti reddidit beneficii. Sed in Deo nil tale habemus dicere. *Quis enim prior dedit illi, et retribuetur ei?* Nam bonorum nostrorum non indigens, benignitate sola humano generi beneficia praestat regnum tibi promisit, vitam incorruptibilem, adoptionem filiorum tribuit, et coheredem unigeniti sui te fecit. Tu vero post tanta beneficia, nati potius aut mariti reminisceris? Quid tibi ambo dederunt? dolores, labores, contumelias, impropria, increpationes, multiplices molestias. Deus autem solem suum super te oriri fecit, stabrem serotinum et temporaneum tribuit, et horotino pane, vino atque oleo te reficit. O quanta magnitudo. Ideo aufert tibi virum, ut magistrum requiras. At tu viro abeunte haeres, et Deum derelinquis, inquires: vestibis anro textis vestiebat me, pectus monilibus adornabat. Annulis fulgentibus, armillis discriminalibus, Eo sideri similem efficiebat. Certe si feres, ornatu multo decentiore ornaberis. Nonne sobrietas te facit admirandam cunctis? Habet rex iste pretiosas vestes, intextas varietatibus. Quibus anima operitur, ut non fiat contemptibilis praeda daemonibus. Tunc ordini famulorum dominaberis, si forte possidebas. Tunc incorporeae virtutes, principatus tui et potestates famulabuntur. Sed et pupillos et orphanos quis pascat sollicitaris? Pater orphanorum, et iudex viduarum alimenta mi-

nistrabit superstitibus et utrinque afflictis: ipse Dominus ac Salvator loquitur: *Nonne anima est plus quam esca, et corpus plus quam vestimentum?* (Matth. vi.) Deum habes patrem, et esuriam metuis? Quod quidam homines incedunt magnifice etiam cum hominum maxima frequentia, non alicujus est hic emolumentum. Si vis, in caelo tibi licet militare, et in illo adnumerari exercitu. Qui illic eliguntur, non in equis, sed feruntur in nubibus. Non habent mortales exploratores, sed ipsos angelos. Non mortali assistunt regi, sed immortalis. Respice in caelum, et vide quanto aula regia sit splendidus. Quod si regia superior ista adeo ab hac inferiore distat, ut illius comparatione haec lutulenta videatur, quisquis illam adeptus fuerit, qua non erit dignus beatitudine? Si ergo resurrectio et nostrorum corporum renovatio est in certissima spe, nullus locus querelae relinquitur. Sane ut hujusmodi spe fovearis, carnem nostram, quam Filius Dei assumpsit, nec in terram abscondit, sed in caelos asportavit, depositum suum requisivit, et quod potestate deposuerat, repetiit. Ipse resurrexit, praeparavit viam, januas aperuit, ergo et nos resurgemus.

CAPUT XXIII.

Quoniam igitur eo ventum est, ut de resurrectione disputandum sit, quam Antichristus diesque Domini praecedent, praelibatis quae de Antichristi adventu, et de die Domini dicta digna existimavi, hic elaborabit oratio, ut quanta est mortis, tanta penes unumquemque aboriri debeat resurrectionis certitudo. Antichristi adventum et omnium mortuorum universalem resurrectionem Daniel propheta non in caligine asserit, sed in manifesto. Nam inter caetera haec de Antichristo vaticinatur: *Et dominabitur, inquit, thesaurorum, auri et argenti, et in omnibus pretiosis Aegypti: per Libyas quoque et Aethiopias transibit. Et fama crebrescet de eo ab oriente, et ab aquilone, et veniet in fortitudine magna, ut conterat et interficiat plurimos: et figat tabernaculum suum ante Dominum: inter duo maria super montem inclitum et sanctum, et veniet usque ad summitatem ejus, atque nemo auxiliabitur ei* (Dan. xi). Quae omnia Porphyrius Antiochum fecisse falso commemorat. Nam Antiochus Libyam Antippiamque tenuit. Sed Antichristus ut Libyam et Aethiopiam expugnaverit, est auditurus de aquilonis et orientis partibus, adversum se bella consurgere. Qui veniens cum magna multitudine, interficiet plurimos et figet tabernaculum suum in Appadano non longe ab Jerosolymis posito, juxta Nicopolim quae prius Emmaus vocabatur, ubi incipiunt Judaeae provinciae montana consurgere. Denique deinde se erigens, usque ad montem Oliveti ascendet, ibique figet tabernacula sua inter duo maria: quorum alterum appellatur mortuum ab oriente, et alterum mare magnum, in cuius litore Caesarea, Joppe, Ascalon Palaestinae civitates sitae sunt. Tunc veniet ad summitatem provinciae illius, ad verticem montis Oliveti, quae inclitus vocabatur et sanctus, quia ex eo Dominus et Salvator

noster ascendit ad Patrem. Nullus poterit Antichristo tamen auxiliari, contra illum Domino sœviante. Nam ibi est periturus ille impius, unde ascendit ad cœlos Salvator noster et Dominus. Idem propheta in consequentibus ait: *In tempore illo consurget Michael, princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui.* Nam, ut hic propheta innuit: Michaeli archangelo cura tradita Judæorum, ut resistentes eis in confusionem et fugam convertat. Qua, de re Antichristo Judæos opprimenti, occurret Michael ex adverso, ut Elias, qui veniens adventum denuntiabit Salvatoris, ut credentes præmium salutis consequantur. Deinde exuberantiam malorum enarrans, quæ ille consummaturus est, subdit: *Et erit tribulatio qualis non fuit, ex quo gentes esse cœperunt, usque ad tempus illud (Dan. xii).* Etenim tempore Antichristi, futura est tribulatio, qualis nec ante fuit, nec postmodum futura est. Cum igitur Antichristus oppressus fuerit, et spiritu Salvatoris extinctus, *salvabitur populus quæ scriptus fuerit in libro Dei.* Librum Dei præscientiam appellat, quasi ita diceret: Qui digni reperientur, ut a Deo prædestinati, Eliæ prædicationi obediant. Et pro diversitate meritum, alii resurgunt in vitam æternam, alii vero in opprobrium sempiternum. Apparet certe, quod communem omnium resurrectionem propheta pronuntiat (*Dan. xii*). Opinantur quidam ex hoc loco doctores in resurrectione cœli similitudinem habituros, et stellarum fulgori, qui alios erudierunt, comparatum iri (*Apoc. xii*). Non enim sufficit scire sapientiam, nisi et alios erudias. Tacitus enim sermo doctrinæ alium non ædificat, ideoque mercedem recipere non potest. Cui enim merces aliquando reddita est pro otio? Volunt ergo tantum; distare virum sanctum et eruditum, a viro sancto et simplici, quantum distant cœlum et stellæ. De Antichristo Apostolus sic loquitur: *Quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra quod dicitur Deus, aut quod colitur (II Thess. ii): ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus (Matth. xxiv).* Manifestas facit in loco vias Antichristi Apostolus, et magna revelat mysteria, et ipsum etiam Antichristum. Quem discessionem et hominem peccati nominat, uti daturum multos discessioni atque perditioni a fide ut etiam scandalum in electos ipsos, si fieri queat, injiciat, uti innumera facinora operaturum, quibus sequaces suos dabit in præcipitium. Filius quidem perditionis idem Antichristus vocatur, quia per eum veniet in mundum perditio. Homo non Deus, totus peccati et diaboli servus, non per naturam, sed per imitationem: homo, non angelus, qui adversabitur Christo, et membris ejus, inde Antichristus appellandus. *Extolletur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur (II Thess. ii)*, falsa seu vera opinione, diabolum ex integro suscipiens, cum ipsius actibus. Verum idololatra erit, sed Deo nostro per omnia contrarius. Omnes deos gentium ut muta simulacra

A confringet. Nullius penitus imagini cultum exhibebit, quia se solum pro Deo jubebit adorari. *Sedebit in templo Dei, in Ecclesia ostendens se tanquam sit Deus.* Qui merito nominatus est discessio. Siquidem ipso veniente, in voluptatibus plerique lascivient, filii patribus insidiabuntur. Conjux imminebit mariti exitio, doli erunt in pretio et fraudes. Amor habendi sceleratus, princeps erit cordium humani generis. Ipse vero Antichristus, ut pessimæ generationi satisfaciat, opes malorum irritamenta, effodiet et exponet. Qua de re bella exorietur, concutientur arma, pietas vincetur, amor fratrum nullus habebitur, ratio erit unicuique quidquid affectus persuaserit. In servos inhumani erunt domini, neque servi dominis subdentur. Canitiem nullus reverbitur, pulchritudinis juvenum miserebitur nemo, B templi Dei erunt despectui. Ecclesiarum subversiones ubique fient. Sacræ Scripturæ, vel leves fabulæ spernentur. Aures illius discessionis complicitum maledictis, blasphemis, mendacio, irritationi obtemperabunt, impudicis cantibus et abominabilibus sonis delectabuntur, invicem se criminabuntur, instigabunt ad lites, calumnias movebunt, et quæcumque indigna sunt Christiano, effutient. In omnem lasciviam proruent, in omnem libidinis gurgitem volutabuntur infrenes: obscenis et sædis cupiditatibus penitus inhiabunt. Veneficia, incantationes ab his qui nominabuntur Christiani, palam exercentur: pseudoapostoli et falsi prophetæ ad invicem insurgent mentientes, avari, perjuri, detractores lupi fient, sacerdotes Christi amplexabuntur mendacia: monachi adhærebunt his quæ sunt hujus mundi. Divites immisericordes erunt, pauperum principes non miserebuntur. Judicēs iniqui manibus datis magno studio servientes, sacrosanctam, et penitus necessariam domum justitiæ justo præcludent, nec legum examina servabunt, sed excæcati donis, injustitiam sectabuntur. Sed quid nostrorum hominum detestabilia numero facinora? Elementa mundi, præscriptas leges deserent. Nam terræmotus erunt per omnes civitates, per omnes regiones valdissimas famas. Tonitrua tristia, coruscationes horrendæ, domos et villas incensuræ. Ventorum conflictibus dispergetur tellus omnis. Nodosa roborâ subvertentur, æther insonabit et e nubibus ignes exsulent. Ab imis sedibus æquora concutientur molimine ventorum. Terra contundetur magnitudine grandinis: hiemis acerbissima incommoditas, gelu asperitas intolerabilis, æstus immoderatus. Repentina fulgura, et inopinata incendia emergent. Et ut simpliciter sit dicere, fletus, luctus sine spe consolationis, omnem animam viventem invadent. Etenim ubi abundavit iniquitas, refrigescit charitas multorum. Cum igitur Antichristi tempore concordia tantam cladem passura sit, discordia inundante, jure pestis illa nuncupatur discessio (*Gen. xlvi*), qui nasciturus est de tribu Dan: sicut Jacob prophetavit: *Dan, inquit, coluber in via et cereastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus*

retro (Dan. xii). Serpens cerastes cornutus esse perhibetur, per quem digne significatur Antichristus, qui contra vitam fidelium morsu venenosæ prædicationis armabitur. Equus hunc mundum significat, ungula vero equi, finem mundi. Ungulam equi mordebit Antichristus, quia extrema vexabit feriendo et retro cadet, quia ex hac vita plenus iniquitatis et malitiæ ex divinitate repente corruet, ad supplicia æterna distraendus, quod Apostolus aperte insinuat dicens: *Tunc revelabitur ille iniquus quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui.* (II Thess. ii). Veniet Antichristus, sed non est timendus, quia Dominus Jesus interficiet eum virtute Spiritus sancti, qui dicitur Spiritus oris Christi, quia ab eo procedit. In tempore Antichristi de medio tolletur regnum Romanorum, ut sancti doctores perhibent. Quomodo enim regnum Medorum a Babiloniis destructum est, Persarum a Macedonibus demolitum; Macedonibus autem Romani principatum abstulerunt: sic Romanum Imperium ruinam per Antichristum sentiet. Ipse vero Antichristus destruetur per Christum Dominum liberatorem nostrum. Illius quidem Antichristi adventus erit secundum operationem Satanz, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seditione iniquitatis. His quidam peribunt eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Sic peribit brachio Christi Antichristus pestifer, ut minuta animalia magno superveniente incendio videas, idque haud immerito. Quippe operatio illius in falsitate, non in veritate erit. Magica enim arte homines eludet et phantasia, ut Simon magus fecisse credendus est, qui quod non faciebat, facere videbatur. Multa et insueta faciet Satana Antichristus, tunc soluto, docente semitas omnis erroris, omnis signi, et prodigiis Deo adversi. Inde est quod miris, blanditiis et omnibus modis seducet eos, qui dediti sunt animalibus affectibus, qui Christum non receperunt, in quo promissa omnia sunt completa. Equum certe est, ut qui non receperunt veritatem, perditionem inveniant. Omnia igitur quæ facturus est Antichristus, aut phantasticæ erunt illusiones, mendacii cujuslibet plenæ: aut ludibria falsas insanias inferentia perituris. Hic quidem, ut Daniel inquit, sermones contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi conteret, laborans mutare tempora et leges. Nam tres annos et sex menses contra sanctos æviet Antichristus, quos dum superaverit, erigetur in superbiam, ut leges Dei et cæremonias mutet. Completo autem trium annorum spatio cum semestri additione, præsidebit iudicio; ut auferatur potentia, et conteratur et dispereat usque in finem. Quare, inquis, Deus hoc permisit fieri? Quænam est ista dispensatio? Quod lucrum? Quis fructus? Quæ fiducia in adventu illius? Cum ad perniciem nostræ generationis venturus sit? Beatus Paulus ait, quia in his qui pereunt perutilis est adventus ejus, quia nisi sibi venisset Antichristus, prætereire causam possent injustæ damnationis (II Thess. ii). Qui

A vero hic commodi? Quoniam illi iidem qui pereunt, quodammodo examinabuntur. Nam sive venisset Antichristus, sive non venisset, illi Christo minime fuerant credituri. Veniet ergo Antichristus, ut arguantur increduli perfidi, ut non sint dicturi, quia Deum se quidem dicebat Christus. Nos vero ex lege didicimus, quoniam unus Deus ex quo omnia, ideo non credimus. Hanc illorum Antichristus excusationem infirmabit. Quippe cum ille venerit nihil sanum præcipiens, nihil integre faciens, mendacibus phantasiis, et fictis prodigiis os suorum discipulorum oppilabit. Etenim si Christo non creditis, nulla ratione Antichristo debueratis credere. Ecce Christus dicebat a Patre se missum fuisse. Antichristus vero contrarium asserbat. Ideo Christus dicebat ad Judæos: *Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me, si alius venerit in nomine suo illum suscipietis* (Joan. v). Scio dicturi estis: Stupenda in conspectu nostro signa fecit, miraculis coruscavit, monstravit prodigia (Act. x). At vero Christus multa et magna operatus est. Cui prophetæ omnes testimonium de bono perhibent. Sicut e diverso de Antichristo testimonium detestabile reddunt, siquidem filium perditionis secundum operationem Satanz, ac discessionem eum cognominarunt.

CAPUT XXIV.

Veniet quidem Antichristus multimodam persecutionem in Christianos facturus. Sed noli formidare concuti, quia in his qui pereunt, efficacia malitiæ ipsius nificabit. Nam Elias tunc veniet ad confirmandum credentes, ut in Evangelio scriptum est: *Elias venturus est, et restituet omnia* (Luc. i). Ipse enim Hebræos, qui tunc inventi erunt, cum a sorte paterna quasi exciderant, restituet; et prophetiam Evangelii reducet ad eorum memoriam. Audita, inquiet, Salvatorem dicentem: *Si quis vobis dixerit: Hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. Exsurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos* (Matth. xxiv). Vos videte. Ecce vobis hæc omnia prædixit, ut non decipiaini. Nam, sicut fulgur exit ab oriente, et emicat in occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Ideoque non indiget indice, qui omnibus utique manifestus erit, sicut fulgur quod apparet subito universis. Non enim de loco ad locum iturus est Christus, cum ad iudicandum venerit, sed in ictu oculi aderit ubique. Et sicut ubi cadaver est illuc aquilæ congregantur, sic ubi Christus erit in nubibus raptim sancti venient. Et statim post tribulationem dierum illorum, veniente veri luminis claritate, sol et luna videbuntur obscurati splendore supervenientis lucis. Virtutes quoque cælorum obstupescant, sentientes mundi renovationem, et omnes ab Adam homines usque ad illud tempus rationem reddituri iudici illi magno. Tunc plebs Antichristum formidabit, lapsi a fide pavebunt, tunc miseri contremiscent Pharisæi, a quibus Christus interrogatus, quando veniet regnum Dei, respondit: *Non veniet regnum Dei cum observatione.*

Ecce regnum Dei intra vos est (Luc. xvii). Non est de hoc mundo regnum Dei, ut vos arbitramini, nec ita observabile. Non enim habet diffinitum tempus, sed volenti semper adest regnum Dei. Relinquitur quæ mundi sunt non loco, sed animo; non proficiendo, sed proficiendo. Et Deus regnabit in vobis. Et hoc quidem Pharisæis responsum dedit: ad discipulos autem dicebat:

CAPUT XXV.

Veniet dies, quando desiderabitis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis (Luc. xvii). Cave ne seducamini. Nam in iudicio non concludar loco, non sovebo latebras, sed sicut fulgur ab extremo terræ usque ad aliud extremum coruscabo. Interea exspecto pretidsum fructum terræ, temporaneum et serotinum juvenutis et senectutis. De illa die Domini Petrus vaticinatur. *Veniet, inquit, dies Domini ut fur, in qua cæli magno impetu transierint, elementa vero calore solventur. Et terra, et ea quæ in terra sunt, exurentur (II Petr. iii):* per noctem quidem incertum, per furem vero insperatum Domini adventum significavit. Res enim nox visibus humanis subtrahit. David quoque de cælorum transitu scripsit: *Initio, inquit, tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt et mutabuntur (Psal. ci).* Nisi forent cæli opera manuum Dei, nequaquam possent permutari, neque mutationem suscipere; si cælum factum non fuisset, interminabile atque inalterabile foret. Nunc autem, quia Deus est factor cælorum, potens est ipsos permutare cum voluerit, quia stabilivit cum non erant. Unum quidem solum est quod permutari non est, et quod semper manet idem: in cuius substantiæ pelago nihil est semotum, nihil est obtensum, nihil futurum, nihil præteritum, Deus scilicet, apud quem unus dies sicut mille anni, et mille anni, sicut dies una (Psal. lxxxix). Ideoque actus hominum et cogitatus non possunt latere iudicem hujuscemodi, quin singulos in momento discutiat, singulis prout gesserunt, redditurus. Merito igitur cælum transibit, quia Deus solus idem ipse est, cuius anni non deficient. Qua de re idem Apostolus scribit: *Novos cælos et novam terram, et promissa Dei exspectamus, in quibus justitia inhabitat (II Petr. iii).* Idem Joannes in Apocalypsi confirmat, dicens: *Vidi, inquit, cælum novum et terram novam. Primum enim cælum, et prima terra abiit, et mare jam non est (Apoc. xxi).* Idem propheta Isaias concinit: *Ecce enim, ego creo cælos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora (Isai. lxxv).* Et iterum: *Quia sicut cæli novi et terra nova, quæ ego facio stare coram me dicit Dominus, sic stabit nomen et semen vestrum (Isa. lxxvi).* Renovabitur quidem homo in resurrectione, renovabuntur quoque cæli, maria et terra. Omnia enim hæc veniunt, id est corruptioni subjecta fuerant propter hominem. Sane quia corpus mortale homo induit et passibile: suscepit tantam maledictionem, et spinas et tribulos protulit. Cum

corruptionis, æquum est ut creatura nostræ comes existens afflictionis, resumatur vigorem prioris incorruptionis. Sicut cælo et terra renovatis, mare jam non erit, quia vicissitudo mutationum, generationis et corruptionis prorsus in exterminium dabitur. Non est ergo ambiguum quin veniat dies, et Dominus iudicii. Ecce Zacharias propheta ejusdem sermonis auctor est. *Veniet, inquit, Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo. Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus et gelu. Et erit dies una quæ nota est Domino, non dies neque nox: et in tempore vesperi erit lux, et exibunt aquæ de Jerusalem ad utrumque mare (Zach. iii).* Præsentis sæculi finem revelaturus propheta Christi de cælo adventum ut iudicet, orbi prænuntiat. Veniet, inquit, Dominus in gloria Dei et Patris cum sanctis angelis suis cumque prophetis et apostolis suis. David quoque idem concinit: *Quoniam non repellet Dominus plebem suam (Psal. xciii),* quoadusque justitia convertatur in iudicium. Justitiam nominat Salvatorem, qui utique post resurrectionem in colum ascendit, ad iudicium in novissimo reversurus; et cum eo universi, qui recto sunt corde. Nunc quidem dies et nox ad invicem discernuntur per temporum diversitatem, sed postquam omnes peccatores frigus suum geluque contraxerint, una dies erit atque perpetua, nequaquam sibi luce et tenebris, die ac nocte succedentibus: ipse Dominus lux erit omnium de quo Isaias: *Non erit, inquit, tibi sol in lucem diei, neque ortus luna illuminabit te per noctem, sed erit lux æterna, et Deus tuus gloria tua (Isa. lx).* Sed illi erunt in tenebris quos frigus enecaverit, et illi ambulabunt in lumine, qui secuti fuerunt apostolos et prophetas: tunc in tempore noctis erit per Christum dies. Sub cælo enim ipse fulgebit, abolitis tenebris prorsus, ut nequaquam ultra cæcos sanctorum offendant. Illa dies soli Deo altissimo nota est. De illa die Christus ac Salvator noster dicit: *Diem illam nullus scit, neque angelus in cælo, neque Filius, sed solus Pater (Zach. xiv):* verum in eo quod homo est filius ignorare dicitur. Nam in eo quod Deus, nihil eum latere poterit. Ab illa die Christus erit sanctis lumen perpetuum: ut Joannes dicit: *Et civitas non habebit necessariam lucem solis, quoniam Deus omnipotens lumen ejus erit (Apoc. xxi).* Ab illa quoque die juxta Zachariæ vaticinium, egredientur aquæ viventes de Jerusalem, quarum media pars ibit ad mare orientale quod vulgo appellatur Mortuum (Zach. xiv), eo quod nihil in aquis ejus possit vivere et media pars ad mare novissimum, quod ad Ægyptum ducit. In æstate Salvator noster, inquit, et in hieme ita erit, ut nec gelu constringantur hiemis, nec æstatis nimio siccentur calore. Nam pone diem iudicii, effundet Salvator de cælesti Jerusalem aquam vivam, spiritum super sanctos suos, sed non ut pignus. Quippe in templo penitus peccato, non erit ultra in nobis ad mensuram spiritus, imo plenitudine ipsius irrigabimur affatim: qui quidem congrue de cælesti Jerusalem venire perhi-

betur, quia in cœlis habitare Deum omnium, sacra Scriptura manifeste denuntiat, et in cœlis quidem existens replet orbem terrarum. Quoniam vero sacris litteris consuetudo est, Spiritum sanctum comparare aquis, idem Spiritus dator testatur, dicens: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura: Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ: quod Evangelista interpretatus est dicens: Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (Joan. vii), et attendendum quod eadem mensura, his qui ex Israel, et his qui ex gentibus crediderunt, gratiam Spiritus distribueret. Hoc enim per aquam vivificam significatur, cujus pars media effluet ad mare orientale, reliqua vero medietas ad mare novissimum. Et primum quidem mare, Israel nominavit, novissimum vero gentes: quæ post ipsum crediderunt. Nec Propheta dixit Spiritum sanctum dividi, et absque perfectione populo in utroque inveniri, eo quod medietatem huc, reliquam partem vero illic exisse pronuntiavit. Imo vero magis constitendum est quod utrisque gratia ex æquo distribuitur. Nam medium et medium est æquilibrans gratiæ designativum. Erit igitur illarum aquarum perfusio in hieme et in æstate, id est per omne tempus, ut de oriente et occidente veniant qui recumbant cum Abraham et Isaac, quando vox futuris audietur in terra, hieme transeunte, quando ver necessarium erit, quando flores apparebunt in terra, ut celebremus Pascha et Pentecosten, in quibus de terrenis transmeamus ad cœlestia, et omnes fructus nostros offeramus Deo. Tunc erit Dominus rex super omnem terram, quando dicemus: Dominus regnavit, exsulet terra, et dicite in gentibus quia Dominus regnavit et correxit orbem terræ, qui non commovebitur (Psal. xcvi); quando amovebit omnem errorem, ut nullam deinde alterationem sentiat. In justitia quidem judicabit, ut orbi iudicium subeunti reddatur merces pro merito sanctitatis. In veritate autem, ut populis penes quos locum habuerunt Dei miracula, perfectionem largiatur scientiæ, ea cessante quæ ex parte est, orbem judicabit, non partem; sed totum, quia non partem emit. Nam pro toto dedit pretium. Erit ergo æquitas et veritas in illo iudicio. Quid enim æquius, quam electos statuere ad dextram, et reprobos ad sinistram? In præsentem quidem vita omnes commisti sunt, nec boni a malis discernuntur. Tunc vero segregabit a peccatoribus justos, semovens eos a certaminibus ut faciat certos securitatis. Qua de re hos quidem hædos, illos autem oves nominat. Hædi, ut nostis, steriles sunt, et natura infecundi; sed rationale animal ex libero sterilescent arbitrio, propter quod nulla excusatio suppetit. At ovium plurimus proventus est; lactis, fetuum, lanæ, carniæ. Item, oves cum pabulum inveniunt, abundantius pascunt, atque id in semetipsis reconduunt, ut tempore famis de ventre ad palatum referentes, pro alimentis iterum ruminando habeant. Has imitare, quarum nomine appellatur, qui Deum diligit. Nunc rapicendum*

A est regnum Dei, nunc prælibandus est cœlestis cibus, et in ventre cordis servandus, ut in tempore resurrectionis, membra omnia protegantur, et foveantur in illius revelatione. Nunc spiritu vivendum est, nunc sinistris abrenuntiandum actibus, ut a dextris locus reperiatur, ubi Filius Dei, qui Patri consubstantialis est, sedere decrevit. Porro qui a dextris erunt, communem licet cum omnibus habituri sint resurrectionem, insigne tamen quiddam præ aliis obtinebunt. Vehementi quippe irradiabuntur splendore a Deo, ut lucifero orbi videantur æque coruscare, sumentes pennas ut aquilæ. Nimirum si aquilarum corpora earumdem animæ, dum vigent sustollunt in æthera, multo proclivius credere est humanos spiritus sua post resurrectionem corpora B inferre sideribus. Aquilæ quidem sancti nominantur, eo quod in excelsum obviam Christo ituri avolabunt. Et qua sicut aquilæ solem ipsum intuentur absque reverberatione, ita justis a servitute corruptionis exuti, veræ lucis radios, Christum scilicet intuebuntur venientem in nubibus, sicut in Apocalypsi legitur: *Ecce veniet cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Et plangent se super omnes tribus terræ (Apoc. i)*. Sicut enim in nube ascendit, ita in nube veniet, quæ quidem sanctis erit refrigerio, impiis vero terrori, ut in deserto nubes Hebræos refrigerabat, et cruciabat Ægyptios. Similiter autem ignis qui iudicem præcedet, bonos illuminabit, et inimicos ejus inflammabit in circuitu. Qui plangent se super eum cum viderint ignem æternum sibi paratum, et contemplantur gloriam, a qua tollentur, intolerabili angustia et dolore cruciabuntur. De illo adventu similiter Daniel Propheta vaticinatur: *Aspiciebam, inquit, in visu noctis, et ecce cum nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat, et usque ad antiquam dierum pervenit, et in conspectu ejus obtulerunt eum, et dedit ei potestatem quæ non auferetur, et regnum quod non corrumpetur (Joan. vii)*. Deleto enim Romano imperio, et mortuo Antichristo jam ultra non erit terrenum imperium, sed sanctorum conversatio, et adventus filii Dei triumphantis. Regnum autem Christi sempiternum erit et potestas. Nam diaboli potestas, imperfecta est, et terminum habet. Ple- C rumque enim vult nocere et non potest, quantum accepit, tantum fecit. Cujus virtus et potestas in die iudicii evacuabitur, et cum suis sequacibus æternis destinabitur cruciatibus. Hanc diem expavescens propheta inlclamat: *Ut quid timebo in die mala: iniquitas calcanei mei circumdabit me. Diem malam vocat diem cladum, diem pestium, diem suppliciorum. Talis est futura peccatoribus in iudicio illo terribili. Dies illa calamitatis, ideo absolute dies nominatur, quia omnia nudabuntur, quæ occulta erant, et manifestabuntur in ea. Illa quidem dies iræ mala quoque nuncupatur, quia malis plena causa condemnationis erit. In illa miser timebit, cujus calcaneum ipse truculentus tyrannus vulneravit observando, et blanda suggestionem*

præcipitavit in sententiã libidinis. Diabolus quidem hominum calcaneo insidiari certissimo perhibetur, quia finem vitæ mortalium nimium alioqui ærumnosæ, maxime custodit, ut suffocet spiritum, decipiatque eum ante discessum, quatenus post exitum, inextricabili retinaculo pestilentis malitiæ suæ protrahat ad supplicium interminabile. Calcaneus interdum deceptionem significat, ut levavit super me calcaneum suum. Hujusmodi res peccatum est. Allicit enim, illaqueat et decipit. Unum igitur solum est, quod in die homo debeat timere. Non paupertas, non ægritudo, non ignobilitas, sed tantum certe simenda est macula sceleris, et vitæ iniquitas, ne in die mala comprehendat te. Dies illa finis est humanæ diei et principium diei Domini. Ideoque permultum formidabilis. Nam in die suo, quod volebat operabatur homo, in die vero Domini tollitur actus, cedit effectus, et omnis exstinguitur potestas arbitrii. Sistetur in iudicio purissimis angelorum conspectibus: ubi prorsus secreta conscientiæ reserabuntur. Quisque seipsum demonstrabit, et quæcunque fecerit confitebitur absque peregrinorum allegatione testium: operibus quæ fecerat, palam astantibus, et testimonium perhibentibus, cui contradicere non possit. Manifestum ergo est quod erit iudicium atque resurrectio corporum.

CAPUT XXVI.

Pereat igitur secta Sadducæorum, qui dicebant non fore corporum resurrectionem, quibus Salvator et magister noster tale responsum dedit: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium (Matth. xxii; Marc. xii)*. Docet procul dubio in hoc loco resurrectionem corporum vere futuram, sed non qualem sadducæi arbitrabantur. Ipsi enim putabant quod post resurrectionem nuptiæ, partus et coitus reformarentur et quod iterum homines vitam morte finirent. Unde dicitur eis: *Erratis, et Scripturas non intelligitis*. Si Scripturas cognosceretis, sciretis utique quod Deus non est mortuorum, sed Deus viventium. Et si virtus Dei vobis ita nota fuisset, profecto crederetis, quia omnia Deo possible sunt, et quod homines resurrectione, angelorum simillimos facturis sit. *Ego sum, inquit, Deus Abraham, Isaac, et Jacob*. Non est Deus mortuorum, et eorum qui non sunt, sed eorum qui permanent et existunt. Si Abraham atque cæteri ad nihilum devenissent, Deus nequaquam dixisset: *Ego sum Deus Abraham, sed sui*. Licet enim mortuus sit Abraham, et cæteri, spe tamen vivunt resurrectionis. Paulus quoque magistrum secutus ait: *Oportet, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem*. Et rursus: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur corpus animale, pingue scilicet et passibile: surget corpus spiritale (I Cor. xiii)*, inalterabile, impassibile et tenue: quale fuit

A corpus Domini Salvatoris post resurrectionem: quod quidem Januis clausis ad discipulos introiit, non escarum indigens, non somni, nec alicujus tallum. Sed dicit aliquis: Quomodo resurgent mortui? O insipientiam! o incredulitatem! Qui pulverem in corpus voluntate sua permutavit, nonne dispersita coadunabit ossa? Quod si adhuc dubitas, opus tibi tuum fidem faciat. Tu quod seminas non vivificatur nisi moriatur prius. Et cum tu seminas, non corpus futurum seminas, sed nudum granum: ut puta tritici, aut alicujus cæterorum. Non enim seminas herbam vel stipulam, vel quæ in palea sunt multiplicia tegumenta granorum, cum quibus tamen semina exsurgunt. Deus autem dat grano corpus cum palea, et arista, sicut vult. Sicut ergo semen vestitum resurgit cum multo incremento et decore, ita mortuus Dei virtute potest vivere et corpore resurgere glorificato. Unicuique semini dat Deus proprium corpus, quod naturaliter debet habere. Non omnibus granis idem corpus dat; sed unicuique suum: tritico tritici, et ordeo ordei. Considera igitur in sulcis tanquam in sepulcris semina humari: quis radices inserit, stipulas præstat, folia et aristas? Nonne omnium factor et eonditor? Sic itaque crede mortuorum resurrectionem futuram esse. Itaque Apostolus: *Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit: ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo (I Thess. iv, 13)*. Christus quidem surrexit a mortuis, primitiæ dormientium, ut credamus, quod eadem potestate, qua ipse resurrexit, ac virtute in die novissimo debeat nos excitare. Etenim Christi resurrectio, chirographum est universalis omnium resurrectionis. Si mortuorum resurrectio futura non esset, neque Christus resurrexisset. Ideo utique ipse resurrexit, ut inveniretur primitiæ dormientium. Si Christus non resurrexisset, inanis esset apostolica prædicatio; inanis esset et procul dubio fides nostra. Si Christus non resurrexerit, quomodo apostoli signa in nomine ipsius fecerunt? Et si signa non fecerunt, quomodo gentilis populus piscatoribus et idiotis credidit? Quod si Christus seipsum mortuum non potuit suscitare, neque peccata mundi tulit, neque infernum exspoliavit, neque mortem destruxit, neque paradysum aperuit, et sic omnes qui dormierunt in Christo perierunt. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Christi resurrectione omnes resurgent, eo quod ipse solus sine peccato inventus fuerit. Sed unusquisque in suo ordine resurget: primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. Fideles quidem in illa die resurgent primi, Christo de coelis ad iudicium descendente, in voce archangeli, et in tuba Dei. Et ii quidem, qui justitiæ merito pollebunt, bono misericordiæ sublimati rapiuntur in nubes obviam Christo in aera. Impii vero et peccatores, iudicem in terra expectabunt, ut rei, ut condemnati, ut sulphureis ignibus addicti. In tuba et voce archangeli descendet, quia per uni-

versum orbem dispersos in terræ pulverem, quasi ad bellum tuba milites conyocabit, et ad solemnitatem æternæ gloriæ invitabit. Sed et illos qui tunc vivi erunt, celerrimo raptu in mortem, et rursus mortuos in vitam permutabit. Græci tamen illos, qui tunc vivi reperti erunt, non morituros, sed de mortalitate in immortalitatem mutandos tantum putant : quod Epistolæ Pauli ad Corinthios testimonio firmant : *Omnes quidem, inquit, resurgemus, sed non omnes dormiemus (I Cor. xv, 51)*, id est, moriemur ; in Latino autem habetur, non omnes immutabimur : quod Ambrosius exponit in gloriam, scilicet beatitudinis. Quare animarum resurrectio expectanda non est, sed corporum, quæ ipsæ incoluerunt. Quippe si nihil aliud mors est, nisi separatio animæ a corpore, resurrectio erit prorsus utriusque copulatio, et dissoluti et omnifariam dilacerati restauratio. Ipsum igitur corpus quod dispersum et dissipatum fuerat, in momento reformabit. Si mortui non resurrexerint, animalia bruta multo nobis essent præstantiora, quippe quæ sine tristitia cæterisque ægris affectibus vitam ducunt. Si immortalitas frustra speratur non providentia divina, sed casu, humana cæteraque reguntur. Nonne quam plurimos cernimus justos egeutes, angustia septos, nihil habentes coasolationis : peccatores autem et iniquos locupletes, potentes, affluentes deliciis? Quis non compositæ mentis hoc justis iudicii, et sapientis providentiæ opus suspicetur? Erit ergo mortuorum resurrectio, quia justus est Deus singulis prout meruerunt, præmia redditurus. Quid in hoc sæculo boni, Joannes Baptista, et Jacobus frater Domini, ut alios taceam, quorum virtus maxima fuit, habuerunt? Quantis Nero nequam, et pessimus Herodes inundaverunt deliciis? Hæc qualis, Dei justitia putaretur, si congrua his et illis non redderetur merces? At vero reddi nequit, nisi corpus animæ restituatur. Profecto æquum est, ut animæ, quæ in corporibus de virtute seu vitio contenderunt, in eisdem corporibus accipiant coronas, vel cruciatus. Præterea talis successionis ac permutationis terminus, non modo fide, verum necessitate quadam præstolandus est. Non enim semper hominis natura influet et effluet, ut per sibi succedentia, recta deorsum linea propagetur, non inveniende finem successione filiorum. Omnis quippe natura superiorum æternitati sortita numerum, in propria plenitudine consistit. At natura hominum, similis est superiorum. Quare conveniens est, ut deserta propagatione finem aliquando nanciscatur consummationis. Nimirum, si semper in propagatione versaretur, semper foret deficiens nunquam adeptura statum, nunquam inventura perfectionem, quæ in naturis sunt amplissimæ commendationis. Ad hæc si numerus creationis animarum semper augendus esset, nullus unquam numerus illius creationis fuerit extremus. Quod si nullus extremus est, non est penes Deum scientia, quot animas creaturus est. Sed hæc existimare, patens est quam sit

A abominabile. Attinget ergo plenitudinem humana vita : consistet prorsus radicalis. Hæc naturæ promotio est, superveniente corporum resurrectione. Natura vero extremum terminum de necessitate cum est complexa, status huic vitæ alius succedet, ab ea vita, quæ in generatione ac corruptione versatur, separatus. Sed generatione cessante, nec quod dissolvatur erit, siquidem alterius generatio, alterius est corruptio. Terminabitur ergo aliquando augmentum numeri creationis animarum. Quare cessabit prorsus corruptio, et sequetur vitæ indissolubilis atque interminabilis beatitudo exoptanda. Denique propheta Ezechiel de resurrectione mortuorum loquitur : *Ossa, inquit, arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his : Ecce ego intromittam vobis spiritum, et vivetis. Et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et dabo vobis spiritum, et vivetis et sciatis quia ego Dominus (Ezech. xxxvii)*. Ecce hic propheta corporum resurrectionem manifeste futuram denuntiat. Sed tu inquis : Ille naufragium ubi fecit, ponto in medio periit, quem piscium multitudo devoravit. Pisces hi capti mortalium usui cesserunt; at iis qui pasti sunt forte a feris dilaniuntur. Feræ rursus venatorum industria prostratæ, gulæ humanæ, satisfaciunt. Naufragus vero ille qui tam varia mutatione multis animantibus nutrimento fuit, qua ratione, quæso, in horrendo illo die resurrexerit? Quare hoc dicis, homo, et deliramenti telas contextis, et quasi dubius hæc ponis? Quis est qui pulverem colligit de humo? Dic : quid si in mare delapsus non est, neque a piscibus devoratus, neque pisces a piscibus, et hi postea ab hominibus infinitis : et ita deinceps : sed exsequiarum ritu peracto, locetur in mausoleo qui obit, et neque vermes, neque aliud quippiam ullum detrimentum inferat, quomodo resurget, quod penitus omnimodæ dissolutioni subjacet? Quomodo cinis et pulvis se recolligent. Unde flos reliquus adveniet corporis? Certe corporis toties devorati, et hujus quod nullam talem sensit alterationem æque difficilis est resurrectio. Quid miraris, quid dubitas de resurrectione? Num ignoras quod omnis vita corporis fit a corruptione? Omnis plane. Omnia semina dicto modo attolluntur in vitam. D Nonne vides ficum, quantum quidem habeat stipitem, quantum truncum, quot ramos, quot folia, quot radices in alto defixas. Hæc quidem quæ tanta cernitur quasi de milli grano? et illo prius putrefacto exorta est. Nam nisi prius putrescat et dissolvatur, nihil horum quæ dicta sunt, consequitur. Vitis quoque quæ tam pulchra est, lateque suam propaginem spargens, et visu delectabilis, de humili acino nascitur : quod quidem granum non solum in lignum, et pampinos, verum etiam in vinum permutatur, atque racemos. Explicet qui potest, qua ratione illud modicum in tanta, et tam varia vertatur. Sed non suppetit respondendi ratio. Considera humanum semen, quod tibi est vicinius, qua ratione post conceptum vertitur in oculos : quomodo in aures, quo

modo in manus, quo modo in cor, quomodo per tam A diversa insigniatur et coaptetur. Nonne innumeræ differentię sunt in corpore : figurarum, magnitudinum, qualitatum, positionum, virtutum, ordinum. Membra quoque diversa : nervi, venę, carnes, arterię, articuli, et alia plura : quorum penes medicos consideratio est, quę nostram naturam constituunt ex modico semine. Nonne videtur tibi hoc illo multo magis in dubium vocandum? quod humidum est et molle in os, quod est durum et frigidum densatur, quomodo in carnem, quomodo in nervum, qui est tener et frigidus? Unde hæc omnia? Edissere si poteris. Nunquid hujusmodi non ambigis, intueris quotidie resurrectionem fieri et mortem in ætatibus? Quomodo juvenus abiit! unde venit senectus? Quomodo qui consenuit, non potest facere ut juvenescat? Puerum quidem gignit infantulum : quod sibi non potest præstare, alii præstat absque difficultate : hoc in arboribus, hoc est in animalibus videre. Quamquam quod alii quidem præstat, secundum humanam rationem prius possidere debeat. Sed ubi Deus artifex est et conditor : et omnis humana cesset inventio, et disputatio. Cum itaque super vite ac fico, et cæteris hujusmodi, sensus hebescat humanus, quid in operibus quę solius Dei sunt, assumis negotium disputationis? Sed dicis quia quod fit, non est acini, sed terrę vis : at, ut verius fatearis, non est terrę quod fit neque seminis, sed sementis atque telluris Domini. Ideo cum semine et absque semine fecit talia exoriri. Et in altero quidem virtutem, in altero autem potentiam demonstravit quando dixit, producat terra herbam virentem. In altero autem facto potentię judicio, instruit nos ad laborem, et amorem agriculturę. Hęc dicta sunt, ut de resurrectione nostrorum corporum, nullatenus ambigamus. Erit enim corporum reformatio non solum ex terra, verum etiam ex aliorum, elementorum secretissimo sinu ; quo illapsa cadavera recesserunt, in temporis momento reddenda, et reintegranda. Hoc est, quod in Evangelio Dominus loquitur : *Audient, inquit, qui in monumentis sunt, vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitę, qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii* (Joan. v). Lazarum certe atque alios mortuos ideo suscitavit, ut fidem illius quam mors non sequitur, faceret resurrectionis. Utrum enim facilius est, an ex eo quod non est aliquid facere, an quod dissolutum est iterum excitare? *Viri Ninivite, dicit Christus, resurgent in judicio cum generatione ista et condemnabunt eam, etc.* (Matth. xii.) Isaias quoque dicit : *Resurgent mortui, et resurgent, qui erant in sepulcris, per verbum factum in carne Filium hominis* (Isa. lxxv). Ipse utique in forma humanitatis, suscitaturus est corpora : prædicato prius Evangelio in universo mundo, et in eadem formā cunctis in judicio apparebit, et vocem dabit qua mortui de monumentis surgent et procedent. Angelis ante illum signum curget defertentibus sicut Matthæus ait : *tunc apparebit signum*

Filii hominis. Et attendendum quod non solum Christus judicabit, sed sancti cum eo judicabunt nationes. Ipse enim apostolis suis dixit : Sedebitis et vos super sedes duodecim, id est, eritis in perfectione judicantium eorum scilicet, qui relictis omnibus secuti sunt Christum (Matth. xix). Tunc formam Christi quam secundum quod homo est habet glorificatam, boni et mali videbunt, sed terribilis quidem apparebit impiis, justis vero mitis et clemens (Matth. xxiv). Tunc Satanas ille magnus, qui de custodia sua per annos tres et sex menses ad seducendas nationes exierat, perdet decipiendi et nocendi efficaciam, iterum in latebris malitię suę et angustię religandus. Ordinem vero illius tremendi judicii, series evangelica nobis exponit : *Mittet, inquit, angelos suos cum tuba, et congregabunt electos, a quatuor ventis. Et rursus : Exhibent angeli et separabunt malos e medio justorum, et mittent eos in caminum ignis. Et item : Mittet angelos suos, qui colligent de regno ejus omnia scandala, et mittent iniquos in caminum ignis* (Matth. xxiv). Veniente autem Domino ad judicium, præcedet ante eum igneus fluvius cum multo impetu, quasi mare plenum ventis et æstuans : quo facies mundi ardebit, et cælum et terra non secundum substantiam, sed secundum formam peribit, tum et mare. Æther dissolvetur, stellę cadent, sol convertetur in tenebras, et luna : cælum sicut liber involvetur. Verumtamen ut quidam sanctorum asserunt, tantum ascendet ignis in judicio, quantum ascenderunt in diluvio aquę. At vero ille ignis malorum, qui reperti fuerint, erit consumptio : bonis nullam inferens læsionem.

CAPUT XXVII.

Hęc quidem purgatione mundi consummata per ignem, magna illa vox audietur, qua mortui vitę restituentur, simulque ministerio angelorum aera ventilabitur, et separabuntur grana a paleis. Nam boni a quatuor partibus orbis angelico ministerio congregabuntur, et illico eodem rapiuntur obviam Christo in aera, malis in terra quam dilexerunt hærentibus. Et tunc præconia illa bonorum : *Esurivi et dedistis manducare, et increpationes illę malorum : esurivi, et non dedistis*, exponentur. Tunc certe proferetur sententia : *Venite, benedicti* (Matth. xxv), venite, prophete atque patriarcha, qui pro nomine meo exsules fuistis, qui antequam in carne apparerem, obedistis mihi, adventum meum desiderantes. Venite, apostoli, qui mecum in variis versati estis tribulationibus. Venite, martyres, qui coram regibus et præsidibus non me erubistis, et cruciatus et tormenta sustinulistis propter me. Venite, sacerdotes, qui quidem immaculate corpus meum et sanguinem meum assidue immolastis. Venite, sancti, qui in montibus, et speluncis, et cavernis terrę nomen meum sanctificastis. Venite, qui vendidistis quę possidebatis, et dispersistis pauperibus. Venite, qui sermonibus meis credidistis, et in lege mea dicite ac nocte meditabimini mihi

placere cupientes. Ecce regnum meum paratum est vobis. Ecce paradisius meus apertus est, coronæ immortalitatis paratæ sunt. Cujus os enarrabit bona illa, quæ neque oculi viderunt, neque auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se? Quoniam igitur cognovistis gaudium sine successione, cognovistis regnum sine permutatione, cognovistis delicias honorum sine nescientes, cognoscite formidabilem vocem illam quam justus Judex in ira, furoreque in illos qui a sinistris erunt, pronuntiabit: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (ibid.)*, quem vobis præparatis. Ego plantavi, et alius possidebit. Ego de vulva eduxi, et me spreveritis. Ego pavi et nutriti, et mihi nolulistis servire. Ego plenitudinem terræ marisque usui vestro dicavi, et vos mandata mea post dorsum abjecistis, et infandis sceleribus provocastis me ad iracundiam: *Ite, maledicti, nescio vos*: Dominum adepti estis alium: estote cum eo in caligine tenebrarum, ubi est vermis qui non moritur, et ignis qui non exstinguitur. Ezurivi, sitivi, nudus fui, et me non respexistis. Solutum est spectaculum vitæ, præterit error, et imaginatio. Mei obliti estis cui flectitur omne genu. Misericors sum, sed justus judex omnibus, secundum merita retributionis, unicuique secundum proprium dans laborem. Omnibus qui bene certaverunt, coronæ gloriæ offertur. Misererer, sed oleum in vasis vestris non reperio. Misereri vellem, sed vos cum in mundo viveretis, non estis miserti. Misericordia moveor, sed lampades vestræ cum sint tenebrosæ, discedite a me. Nam judicium sine misericordiæ ei, qui non fecit misericordiam. Ite in ignem æternum, quia justus ibunt in vitam perpetuam. Ecce passionum nubes repuli, et omnem dolorem atque mœsitudinem longe faciens ab eis, sine fine vultus mei splendore illustro eos omnes. Quare, o amici, despiciamus hoc præsens sæculum: et tremendi judicii memoriam locemus in promptuario cordis, pœnitentiæ lacrymæ: efficaciam confessionis peccatorum maculas dum licet, abstergamus: pro mortuis nostris

A misericordem Judicem non intermittamus fatigare precibus. Sed neque in defunctorum obsequia simus æs, quod tantum sonat, et non lucet, verum argentum, quod tam splendore quam finitu (quibus claret) delectamento est. Larga est misericordia Redemptoris nostri. Qua de re sacramento Domini corporis, orationibus, elemosynarum beneficio victos ab inferno solvit, educit, et aditus regni cœlestis aperit eis. Non enim in vanum pro vita defunctis offertur hostia, non temere elemosynæ in sinum pauperum expromuntur, non frustra coram Deo effunduntur orationes: siquidem multi dudum propter hujusmodi, sicut superius comprehensum est, tormenta inferni evaserunt; sed maxime per hostiæ immaculatæ oblationem remedia dormientibus præstantur. Quippe cum hostia in manibus est, angeli archangelique assistunt, et ipse etiam Dei Filius. Ideo magni honoris est, in præsentia Dominatoris, eos dignari memoria qui obierunt: quando terribile mysterium illud commemoratur, quomodo pro mundo dedit seipsum Deus. In quo utique miraculo congrue ac opportune Christus invitatur, ut iis qui decesserunt indulgentiam donet. Quemadmodum utique quando triumphus imperialis victoriæ agitur, tunc laudantur quidem etiam, quicumque victoriæ communicaverunt, dimittantur etiam qui in vinculis tenentur, illo tempore, sed illo spatio assumpto non quilibet remissione fruatur: sic et in hoc loco suffragiorum est hoc tempus. Quotiescunque, inquit, manducabitis panem hunc, mortem Domini annuntiabitis. Quare non simpliciter accedamus, neque quomodolibet hæc fieri existimemus: Dominus est cujus caro attrahatur manibus: ideo acceptissimum est istiusmodi tempus, ad culpæ mortuorum, veniam impetrandam. Hæc scientes præstemus quod possumus, remedia iis, qui vita functi sunt; pro lacrymis orationes; pro luctibus elemosynas, et pro sepulcri decore hostiam vivam exhibeamus, ut illi et nostri interni gaudii atque vitæ interminabilis consortes efficiamur.